

COVID-19 Izvještavanje Šta se krije iza pandemije

The project is funded through a U.S. Embassy grant.

The opinions, findings and conclusions or recommendations expressed herein are those of the author(s) and do not necessarily reflect those of the Department of State

Projekat finansira Ambasada SAD u Podgorici.

Mišljenja, nalazi, zaključci ili preporuke koje su ovdje izneseni su stav autora i ne odražavaju nužno stav Stejt dipartmenta/Vlade SAD.

Crna Gora u vrijeme pandemije – činjenice i izazovi

Izdavač: Centar za istraživačko novinarstvo Crne Gore (CIN-CG)

Za izdavača: Milka Tadić Mijović

Urednik izdanja: Slavoljub Šćekić

Novinari/ke:
Marija Mirjačić
Ana Komatina
Siniša Luković

Lektorica: Željana Kandić

Prepress: Dragan Lučić

Štampa: Studio Mouse

Tiraž: 200

CIP - Каталогизација у публикацији
Национална библиотека Црне Горе,
Цетиње

ISBN 978-9940-9868-9-6
COBISS.CG-ID 18917380

ISBN 978-9940-9868-9-6

9 789940 986896 >

Copyright: CIN-CG Dozvoljava se umnožavanje, distribucija, javno saopštavanje djela i prerade, samo ako se navede ime izdavača i samo u nekomercijalne svrhe. Izvedeno djelo se, bez pismene saglasnosti CIN-CG-a, može distribuirati samo pod istim uslovima.

CRNA GORA U VRIJEME PANDEMIJE

činjenice i izazovi

Podgorica, septembar 2021.

Ova publikacija je dio projekta: „COVID-19 Izvještavanje: Šta se krije iza pandemije?“ koji finansira Ambasada Sjedinjenih Američkih Država u Podgorici. Mišljenja, nalazi, zaključci ili preporuke iznijete u publikaciji stav su izdavača i ne odražavaju nužno stav Stejt dipartmenta/Vlade SAD.

 Centar za istraživačko novinarstvo Crne Gore

 Vijesti

COVID-19 Reporting
What is the truth
behind the pandemics

COVID-19 Izvještavanje
Šta se krije
iza pandemije

The project is funded through a U.S. Embassy grant.
The opinions, findings and conclusions or recommendations expressed herein are those of the author(s) and do not necessarily reflect those of the Department of State.

Projekat finansira Ambasada SAD u Podgorici.
Mišljenja, nalazi, zaključci ili preporuke koje su ovdje izneseni su stav autora i ne odražavaju nužno stav Stejt dipartmenta/Vlade SAD.

UVOD	7
BORBA SA DEZINFORMACIJAMA TEŠKA KAO I PROTIV PANDEMIJE: LAŽI SE ŠIRE BRŽE OD VIRUSA	8
USVOJENA PRVA TUŽBA ZBOG OBJAVLJIVANJA SPISKOVA OSOBA U SAMOIZOLACIJI: VLADA MASOVNO KRŠILA PRAVO NA PRIVATNOST	14
EFEKTI PANDEMIJE NA CRNOGORSKO POMORSTVO: POMORCI ZAROBLJENI, INDUSTRIJA POKOŠENA	20
PANDEMIJA PROMIJENILA MAPU CRNOGORSKE PRIVREDE: LABORATORIJE U PLUSU, HOTELIJERI NA RESPIRATORU	26
KORONA UNIJELA NEIZVJESNOST I U FINANSIJSKI SISTEM: BANKE PREŽIVJELE, GRAĐANIMA SVE TEŽE	32
HRANA ZBOG PANDEMIJE ZA GODINU VRTOGLAVO POSKUPILA, VLADA SPREMA MJERE: MARŽE MORAJU DA UKOČE	38

Pandemija COVID-19, pored ogromnog broja žrtava, donijela je i brojne druge probleme koji značajno utiču na ukupno društvo i svakog pojedinca. Svijet više nije isti. Od Zapada do Istoka traže se odgovori na pitanje kako se boriti sa virusom koji se prvo pojavio u kineskom gradu Vuhan. Novi talasi infekcije samo povećavaju neizvjesnost vezanu za očuvanje života ljudi, ekonomskog, zdravstvenog i obrazovnog sistema, ali i drugih aspekata.

Crnu Goru je pandemija COVID-19 snažno pogodila. Stopa zaraženosti u pojedinim periodima bila je među najvećim u svijetu, kao i stopa smrtnosti, a u 2020. godini naša ekonomija bila je među najpogođenijim u Evropi zbog ogromnog pada društvenog bruto proizvoda. Neke posljedice, kao što su recimo one u obrazovanju, uticaju na ljudska prava i slobode, tek će mjeriti buduće generacije.

Masovna vakcinacija, koja je krenula u prvoj polovini ove godine ide sporo, stopa zaraženosti opet je počela da raste krajem ljeta. Predložene mjere zaštite često su se kršile, pa i od strane najviših zvaničnika. Uporedo sa pandemijom krenula je infodemija, poplava dezinformacija, teorija zavjera, širenje nevjerice da je opasnost prava i ozbiljna što značajno otežava borbu sa virusom ne samo u našoj zemlji, već planetarno.

Stara izreka da laž obide svijet dok istina ustane iz kreveta dobila je u ovim izazovnim vremenima svoju potvrdu, uz svojevršno ubrzanje kroz društvene mreže i druge oblike komuniciranja kojima su se širile neprovjerene, netačne ili poluistinite uznemiravajuće informacije o pandemiji koje su uticale na ponašanje miliona ljudi.

Kada se pandemija okonča problem lažnih vijesti još će dugo ostati jer se društveno ponašanje ne može riješiti univerzalnom vakcinom, već strpljivim i dugotrajnim radom na medijskom opismenjavanju postojećih i generacija koje dolaze.

Centar za istraživačko novinarstvo Crne Gore (CIN-CG) i nezavisni dnevnik Vijesti projektom: „COVID -19 Izveštavanje: Šta se krije iza pandemije?“ (COVID-19 Reporting: What is the truth behind the pandemics?) nastojali su da o ovoj važnoj temi kroz istraživanja saopšte pouzdane informacije od javnog interesa potvrđene iz kredibilnih izvora.

Od 1. oktobra 2020. do 30. septembra ove godine objavljeno je 20 istraživačkih priča na portalima CIN-CG-a i Vijesti, kao i drugim platformama gdje je registrovano više od 740 hiljada pregleda. Tekstovi su i u štampanom izdanju Vijesti bili dostupni hiljadama čitalaca.

Bilingvalna publikacija koja je pred vama sadrži šest odabranih tekstova, koji govore o različitim aspektima i uticaju pandemije u Crnoj Gori.

Zahvaljujemo se Ambasadi Sjedinjenih Američkih Država u Podgorici na podršci.

Marija MIRJAČIĆ

BORBA SA DEZINFORMACIJAMA TEŠKA KAO I PROTIV PANDEMIJE: LAŽI SE ŠIRE BRŽE OD VIRUSA

Crna Gora nema strategiju za borbu protiv lažnih vijesti i teorija zavjere. Građanima nije uvijek lako da razlikuju dezinformacije i tačne vijesti. Iz Vlade kažu da je samoregulacija medija za sada jedino rješenje, jer ne postoji ni adekvatna evropska praksa

Dan uoči zasjedanja crnogorskog parlamenta, u maju kada su poslanici razmatrali izmjene i dopune zakona o zaštiti stanovništva od zarazne bolesti, jedan od korisnika Fejsbuka upozorio je da će “nova skupštinska većina pribjeći represivnoj metodi, kao što je navodno učinio i Aleksandar Vučić u Srbiji, te će na spisak obaveznih vakcinacija protiv zaraznih bolesti dodati i nove protiv koronavirusa”.

Ovo je samo jedan od svakodnevnih primjera širenja lažnih vijesti koje je objelodanio portal za provjeru činjenica “Raskrinkavanje.me” – platforma Centra za demokratsku tranziciju (CDT) – a koje su u posljednjih godinu i po dana od izbijanja pandemije COVID 19 zapljusnule svijet.

Stara izreka, da laž obide svijet, dok istina ustane iz kreveta, dobila je novi smisao i naziv. Poplavu lažnih, ili obmanjujućih informacija koje mogu dovesti do rizičnih ponašanja i narušiti javno zdravlje Svjetska zdravstvena organizacija (SZO) proglasila je “infodemijom”.

Crna Gora, kao i većina zemalja za sada nema pravi odgovor i strategiju za laži koje se raznim kanalima šire brže od virusa i otežavaju suzbijanje epidemije, ocjenjuje više sagovornika “Vijesti”.

Od izbijanja pandemije, bivša i aktuelna vlast nije sprovela stratešku kampanju u kojoj bi građane edukovali kako da prepoz-

naju obmanjujuće zdravstvene informacije i teorije zavjere.

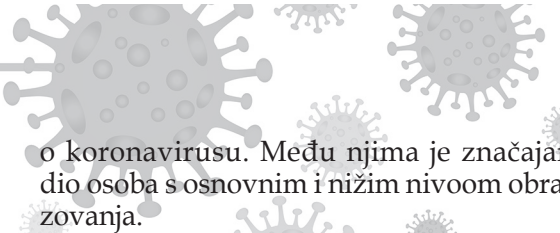
Šture medijske kampanje, poput “od tebe zavisi” usmjerene su ka tome da se što više građana vakciniše, a ograničenog dejstva su ostali i brojni javni nastupi zdravstvenih radnika o potrebi poštovanja mjera za sprečavanje širenja bolesti, nužnosti vakcinacije, savjetima kako očuvati mentalno zdravlje...

Raskrinkavanje.me je za sada jedini servis koji analizom medijskih članaka i sadržaja na društvenim mrežama ukazuje na brojne lažne vijesti koje se šire o pandemiji. Saraduju sa sličnim portalima u okruženju, a ponekad, zbog obima, i dijele posao.

Urednik portala “Raskrinkavanje.me” Darwin Murić kaže za “Vijesti” da je učinak vlasti u borbi protiv infodemije teško ocijeniti, jer ga zapravo i nema.

“Nije to slučaj samo tokom ove zdravstvene krize već, kako smo to više puta ponovili, država nema jasnu strategiju i nije preduzela konkretne korake u borbi protiv dezinformacija. Ta borba se obično svodila na reagovanje i lijepljenje etiketa lažnih vijesti, ali bez plana kako da se ova pojava preduprijedi”, istakao je Murić.

Da je pored uočljive usporene vakcinacije, kao i u većini drugih zemalja, situacija sa infodemijom zabrinjavajuća, govore rezultati istraživanja agencije Ipsos o tome da trećina građana Crne Gore vjeruje u teorije zavjere

o koronavirusu. Među njima je značajan dio osoba s osnovnim i nižim nivoom obrazovanja.

Istraživanje je pokazalo da u teorije zavjere više vjeruju osobe koje su bile izložene velikom broju netačnih informacija o koronavirusu, kao i osobe koje navode da su imale sreće ako su uspjele da nađu željenu informaciju na ovu temu.

“Ovi podaci ukazuju na značaj medijske pismenosti za javno zdravlje, jer upravo ona omogućava ljudima da nađu informacije koje ih zanimaju, kao i da kritički sagledaju svaku informaciju i provjere je u pouzdanim, stručnim izvorima”, saopštio je Vladimir Raičević, izvršni direktor Ipsos-a u Crnoj Gori.

Ovo istraživanje je rađeno u periodu od 24. do 26. marta ove godine, a sprovedeno je uz pomoć Britanske ambasade i UNICEF-a. Nacionalno reprezentativni uzorak obuhvatio je 821 ispitanika starosti 18 ili više godina širom zemlje.

Infodemija hronično oboljenje javnog zdravlja

Iz Ministarstva zdravlja najavljuju nove kampanju u saradnji sa portalom “Raskrinkavanje.me”, dok iz Ministarstva javne uprave, digitalizacije i medija kažu da se u oblasti infodemije Crna Gora suočava sa istim problemom poput brojnih država EU, a da borbu protiv tog problema u ovom trenutku EK vidi u samoregulaciji platformi.

Ministarstva zdravlja je, tvrde iz ovog resora, u saradnji sa Institutom za javno zdravlje, Kliničkim centrom i Domom zdravlja Podgorica u kontinuitetu, strateški, svakom prilikom apelovalo na poštovanje propisanih mjera, uz obrazloženje zašto je to nužno. Infodemija, kažu, nije „rođena“ pojavom korona virusa, već je hronično oboljenje koje je zahvatilo sve sfere, među kojima i oblast javnog i ličnog zdravlja.

“Ova oblast je ozbiljno zapuštena u crnogorskom zdravstvu, što dokazuje podatak da je skoro 90 odsto djece koja su rođena 2016. godine vakcinisano MMR-om, a da je obuhvat imunizovanih mališana koji su rođeni 2020. godine, nešto preko 20 procenata. To je samo jedan od slikovitih primjera koje navodimo”, kažu u Minis-

tarstvu zdravlja, bez odgovora na pitanje “Vijesti” šta planiraju da urade povodom tog zabrinjavajućeg podatka.

Iz Ministarstva javne uprave, digitalnog društva i medija rekli su za “Vijesti” da su izradom nacionalnog sajta za informisanje građana o aktuelnoj situaciji izazvanom pandemijom koronavirusa covidodgovor. me, te sprovođenjem konkursa za informisanje građana o epidemiološkim mjerama i imunizaciji u Crnoj Gori, preduzimali pravovremene aktivnosti u cilju tačnog i blagovremenog informisanja i sprečavanja širenja lažnih vijesti.

“Prepoznajući problem širenja lažnih vijesti o pandemiji, naročito proces vakcinacije, saradivali smo i sa svim drugim institucijama kako bi se informacije pružile na razumljiv i pristupačan način i izbjegla pogrešna tumačenja i lažne informacije. Građani su zahvaljujući sajtu covidodgovor. me, ali i drugim komunikacionim aktivnostima u saradnji sa drugim institucijama (ministarstvima zdravlja i ekonomskog razvoja, Institutom za javno zdravlje, Upravom za inspeksijske poslove) informisani pravovremeno i precizno o svim dešavanjima u zemlji, kada govorimo o pandemiji”, tvrde u Ministarstvu.

Na zvaničnom sajtu Vlade i na sajtu “covidodgovor.me”, međutim, nema nijedne informacije o tome kako da građani prepoznaju infodemiju. Čak i da ima, analitičari koji prate posjećenost sajtova, kažu da je ona u slučaju covidodgovor.me veoma mala, što znači i da je njegov uticaj takav.

Doktor medicine i saradnik na Katedri za socijalnu medicinu i školu javnog zdravlja i menadžmenta u sistemu zdravstvene zaštite, Medicinskog fakulteta u Beogradu Stefan Mandić-Rajčević, koji je prošao obuku SZO o upravljanju infodemijom, objašnjava za “Vijesti” da je ova organizacija na početku pandemije uočila da će širenje velikog broja informacija, od kojih su neke tačne, a neke netačne, predstavljati izazov.

Pouzdan izvori umjesto društvenih mreža

“Obuka za menadžment (upravljanje) infodemijom nastala je kao rezultat rada

stručnjaka iz velikog broja oblasti, od epidemiologije, medicinske informatike, do medija, komunikacije i humanističkih nauka. Upravljanje infodemijom predstavlja oblik komunikacije rizika i saradnju sa zajednicom (angažovanje zajednice) na rešavanju javno-zdravstvenih kriza. Što se građana tiče, napravljen je most između nauke i preporuka relevantnih institucija u svakoj zemlji i realnih briga, nedoumica u vezi sa odlukom na koji način da zašтите sebe i svoju porodicu" kazao je Mandić Rajčević za "Vijesti".

Ta obuka je, kaže on, bila online trajala je četiri sedmice preko telekonferencijskih platformi, i podrazumijevala samostalan i rad u grupama.

"Kako bi priprema za realni scenario bila što efikasnija, proces je podrazumijevao rješavanje problema infodemije u imaginarnoj zemlji koja se susreće sa problemom koronavirusa, a nema dovoljno PCR testova. Vijesti stižu sa različitih strana, nude se lažni lijekovi i preventivna sredstva, a uz to, u imaginarnoj zemlji, zajedno žive tri naroda koji se razlikuju po religiji, kulturi, shvatanju zdravlja, povjerenju u državu i medije. Mislim da je ovaj scenario svima nama dobro poznat. U prvoj obuci koja je organizovana prošle godine iz regiona je učestvovala samo još jedna koleginica iz Slovenije. Od 600 kandidata koji su prihvaćeni iz cijelog svijeta, 250 je uspešno završilo obuku", kazao je Mandić- Rajčević.

U obuci koja se upravo završava, još su po jedan njegov kolega iz Srbije, Hrvatske i Makedonije.

Iz kancelarije SZO u Crnoj Gori nije odgovoreno na pitanja "Vijesti" o tome koje su njihove preporuke u borbi sa infodemijom, kako ocijenjuju aktuelnu borbu sa njom i da li se bilo ko iz ove države prijavio za obuku koju je prošao Mandić-Rajčević.

Kada postoje nedoumice, na koje nije odgovoreno na vrijeme i iz izvora koji se smatraju pouzdanim (ministarstva, instituti za javno zdravlje, državne agencije, stručnjaci u oblasti), Rajčević objašnjava da građani informacije često traže na internetu.

"Čak i kada ih ne traže, informacije pronađu njih putem poruka nepoznatog porijekla koje se šire u različitim grupama, objava na društvenim mrežama, pa i na tradi-

cionalan način tokom kafe sa prijateljima. Ključna riječ za građane je „izvor“ – jedan pouzdan izvor vrijedi više nego hiljadu nepouzdanih", istakao je Mandić-Rajčević.

On je podsjetio na uspješnu reakciju na epidemiju velikih boginja u tadašnjoj Jugoslaviji prije gotovo pola vijeka, koja je pokazala kako država može da se okrene napako za kratko vrijeme, ali i kako zajednički rad građana, zdravstvenih radnika i države može da dovede do rješenja problema.

"Republika Srbija je uspjela da obezbijedi veliki broj vakcina za veoma kratko vrijeme i omogući svojim, ali i građanima u regionu, da se vakcinišu i zaštite. Zdravstvene vlasti u regionu su koncentrisale svoje napore na obezbeđivanje ličnih zaštitnih sredstava, proširenje kapaciteta za lečenje obolelih i nabavku vakcina, ali je u drugi plan stavljena strategija komunikacije sa građanima i zdravstvenim radnicima, praćenje i blagovremeno reagovanje na njihove nedoumice, kao i ciljane intervencije u određenim starosnim grupama", istakao je Mandić- Rajčević.

U Ministarstvu zdravlja ističu da prepoznaju maligni uticaj infodemičara, ali da imaju na umu i slobodu govora.

"Jasno je da infodemija ima žestoko korijenje i nećemo sjedjeti skrštenih ruku. Institut za javno zdravlje i CDT će kroz projekat „raskrinkavanje“ i uz pomoć konvencionalnih medija i uz snagu društvenih mreža kojom se antivakseri masovno služe, nastojati da razbije ključne mitove – poslije vakcinacije ne ostajemo sterilni, niti nam se mijenjaju geni, niti se u nas ugrađuju čipovi", kazali su u ovom resoru.

Fond za širenje istine

Murić kaže da je CDT inicirao i radi na osnivanju fonda za borbu protiv dezinformacija, kojim bi se pomoglo domaćim medijima da što manje podliježu neistinama.

"Ideja je da se iz fonda, koji bi osnovala država, podrže projekti medija koji su usmjereni na provjeru tačnosti činjenica u okviru redakcija, uključujući finansiranje novinara, obuku osoblja, uvođenje novih alata i tehnologija... Uz to, nezaobilazno je poštovanje novinarskih standarda koji se u Crnoj Gori često shvataju olako", objasnio

je Murić.

On je rekao da od početka pandemije rade više nego ikada i da, kao i ostali portali za provjeru činjenica ne mogu stići da ukažu na sve dezinformacije koje se šire društvenim mrežama.

“Bavimo se svim manipulacijama vezanim za COVID-19, bilo da su u pitanju neistine o njegovom nastanku, načinu širenja, maskama, pa do vakcina, koje su odobravanjem za hitnu upotrebu postale glavna meta dezinformatora koji dolaze iz sve rasprostranjenijeg antivakcinaškog pokreta. Bavimo se i stvarima koje nekomе izgledaju i zvuče banalno – poput tvrdnji da će nas čipovati”, objasnio je Murić.

Trenutno je najpopularnija tema “lijepljenje” magneta na mjesta gdje je vakcina ubrizgana.

“Iako je dokazano da to nema nikakve veze sa vakcinom takvi snimci se masovno dijele mrežama. Jedna od opasnijih pojava je povezivanje svakog smrtnog slučaja i zdravstvenog problema sa vakcinacijom, bez ikakvih dokaza i utemeljenja, gotovo kao da niko ko je primio vakcinu ne smije umrijeti, a da gomila ljudi na mrežama ne pokuša da nas ubijedi da ga je ubila vakcina” naglasio je Murić.

Ovaj portal je pokrenuo kviz gdje se može provjeriti koliko se poznaju lažne vijesti u vezi aktuelne pandemije koji je postupan na linku <https://www.kviz.raskrinkavanje.me/>.

Urednica bosanskog portala za provjeru činjenica “Raskrinkavanje.ba” Tijana Cvjetičanin, takođe, smatra da u cijelom regionu nije bio adekvatnog odgovora vlasti na pojavu infodemije.

Ona je ukazala da su dezinformacije započinjale i od institucija, a za primjer je navela konferenciju za medije u Srbiji gdje je jedan od ljekara govorio o “najsmješnijem virusu u istoriji”, dok je iza njega stajao predsjednik države i smijao se.

“Upravo je ovo bilo pogodno tlo za teoretičare zavjere”, istakla je Cvjetičanin.

Regionalni portali za provjeru činjenica, kako kaže, zajednički su se borili da odgovore na infodemiju i bili su zatečeni brzinom kojom se širila.

“Dok smo ranije imali neke objave koje

su imale do 500 dijeljenja, infodemijom smo se suočili sa širenjem i do 10 puta više. Dešavalo se da su u nekim objavama koje su trajale i do sat vremena izrečene brojne neistine, pa smo međusobno dijelili šta će ko da uradi”, kazala je Cvjetičanin.

Online komentari poligon za dezinformacije

Direktorica Instituta za medije Olja Nikolić je kazala da je pandemija bila veliki test za medije u Crnoj Gori, te da je bio izazov obezbijediti vjerodostojne informacije, a ne biti isključivo megafon za one koje vlasti označe vjerodostojnim.

“Mnoge vlade, pa i crnogorska su se odlučile da ograniče slobode, tako da su ključne informacije saopštavale putem konferencija za štampu, bez prisustva novinara i neprijatnih pitanja”, istakla je Nikolić.

Zdravstvena kriza je pokazala, objašnjava ona, značaj medijske pismenosti i kontinuirane edukacije građana, kako bi postali što otporniji na dezinformacije, laži i propaganda.

“Medijska pismenost ne smije i ne može biti alibi za pasivnost države, regulatora i velikih medijskih platformi. Institut za medije je tokom pandemije u kontinuitetu radio na medijskom opismenjavanju srednjoškola, nastavnika, studenata, predstavnika nevladinog sektora kroz radionice, vebinare, analize, članke stručnjaka različitih profila, ali i kroz projekte podrške profesionalizaciji medija”, navela je Nikolić.

Ona je ocijenila da su etablirani mediji u Crnoj Gori položili ispit i da su bili izvor provjerenih informacija i brana širenju dezinformacija i teorija zavjere.

“Prve sedmice pandemijske krize pokazale su da etablirani mediji u Crnoj Gori i sa smanjenim resursima, imaju potencijala za kredibilno informisanje. Recimo, odluka pojedinih portala da uklone potpuno komentare, ili da ih zabrane ispod nekih sadržaja, dio je dobrih samoregulatornih praksi”, istakla je Nikolić.

Ključni izvor neistina, kako je pokazalo jedno od istraživanja Instituta za medije, bile su društvene mreže i tabloidni portali iz Srbije koji su popularni među crnogorskim

građanima, te mobilne aplikacije poput Vibera i Votsapa, ali i komentari čitalaca u onlajn medijima.

U Ministarstvu javne uprave, digitalnog društva i medija kažu da pitanje lažnih vijesti do sada nije bilo predmet medijske regulacije, jer ne postoje opšte prihvaćeni mehanizmi, niti jasne preporuke kojima se države mogu voditi, a da se tom prilikom ne ugrozi i naruši sloboda izražavanja.

“Crna Gora se suočava sa istim izazovima u oblasti infodemije, kao i sve države EU, a to je pronalaženje balansa između onoga što se dešava na portalima i društvenim mrežama na kojima se najviše plasiraju lažne vijesti i slobode govora. Evropska komisija (EK) prepoznala je lažne vijesti i problem širenja velikog broja dezinformacija novim kanalima komunikacije kao jedan od glavnih izazova demokratije današnjeg doba. Način borbe protiv tog problema u ovom trenutku EK vidi u samoregulaciji platformi, odnosno, proaktivnosti platformi u ograničavanju širenja lažnih vijesti”, kazali su iz Ministarstva.

U regulaciji ove oblasti, kako kažu u ovom Ministarstvu, trenutno nema evropskog pravnog nasleđa koje bi bilo uputno za zakonsku regulaciju novih kanala komunikacije, dok u domaćem medijskom zakonodavstvu ne postoje odredbe koje direktno upućuju na zabranu širenja lažnih vijesti i ne postoje kaznene odredbe za tu vrstu prekršaja.

Iz ovog Vladinog takođe ističu da je za borbu protiv širenja lažnih vijesti važna promocija digitalne i medijske pismenosti i podrška kvalitetnom novinarstvu, što je i standard Savjeta Evrope. Zato tvrde da će reformisani medijski zakoni i najavljena medijska strategija stvoriti osnov za ostvarenje tog cilja.

Ko povjeruje – zakasniće

Stefan Mandić-Rajčević je objasnio da postoji važna razlika između dezinformacija i pogrešnih informacija, a tokom ove krize smo imali jedno i drugo.

“Dezinformacija podrazumijeva određenu namjeru da se naškodi, dok širenje pogrešnih informacija to ne sadrži.

Kada dođe do vanredne situacije kao što je javno-zdravstvena kriza izazvana pandemijom rješavanje problema i zaštita pojedinaca zavisi od poštovanja mjera. Na nivou populacije, nepovjerenje u zdravstvene vlasti i vjerovanje u alternativne mjere koje predlažu neprovjereni izvori dovodi do odlaganja rješavanja problema i produženog trajanja pandemije, zaraze većeg broja ljudi, punjenja bolnica, onemogućavanja pristupa zdravstvenoj zaštiti ostalih ljudi”, ukazuje Mandić- Rajčević.

Individualno, nepoštovanje mjera, pojašnjava on, dovodi do zaraze i njenog širenja u porodici i okolini i do smrtnih slučajeva.

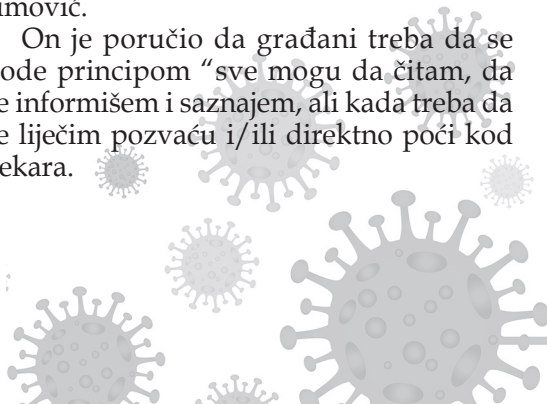
“Potrebno je istaći da su na gubitku obično osobe nižeg socijalno-ekonomskog statusa. Oni će kasnije obratiti pažnju na svoje simptome, javiti se ljekaru, dobiti odgovarajuću dijagnostiku i liječenje i imaće teže posledice po zdravlje, a možda i po život”, rekao je Mandić- Rajčević.

Izbjegavanje vakcine, put ka respiratoru

Epidemiolog Instituta za javno zdravlje Milko Joksimović je za “Vijesti” kazao da infodemija nije ništa manje opasna od pandemije, te da ono što su uočili crnogorski ljekari je istovjetno briga svih kolega u svijetu. To su građani koje muče dezinformacije i teorije zavjera artikulisane kroz brojne izjave – “vaccine su nedovoljno ispitane”, “moj poznanik je primio vakcinu, pa se razbolio, možda da se nije vakcinisao ne bi”, “virus je napravljen da bi nam sad prodavali vaccine, čipovali nas i ko zna šta sve”, “neću da ostanem sterilan/na”...

“Ništa od ovoga nije istina. Vakcinacijom čuvamo zdravlje i vakcina nas drži dalje od bolnice. Izbjegavanjem vakcinacije protiv korona virusa približavamo se, u slučaju obolijevanja, respiratoru” naglasio je Joksimović.

On je poručio da građani treba da se vode principom “sve mogu da čitam, da se informišem i saznajem, ali kada treba da se liječim pozvaću i/ili direktno poći kod ljekara.

Ana KOMATINA

USVOJENA PRVA TUŽBA ZBOG OBJAVLJIVANJA SPISKOVA OSOBA U SAMOIZOLACIJI: VLADA MASOVNO KRŠILA PRAVO NA PRIVATNOST

U sudovima čeka više stotina slučajeva, kako bi se ustanovila praksa i na osnovu pravosnažnosti jedne donosile druge presude. Država bi zbog kršenja ljudskih prava mogla da plati milione eura odštete i sudskih troškova

Crnogorska Vlada povrijedila je pravo na privatni život sedamdesetšestogodišnjeg Bjelopoljca **Žarka Boškovića**, jer je u martu prošle godine, dok je bio u kućnoj samoizolaciji, objavila njegove lične podatke – ime, prezime i adresu.

To je prvostepena presuda Osnovnog suda u Bijelom Polju, kojom je djelimično usvojena tužba, prve od nekoliko stotina koje su istim povodom crnogorskim sudovima pristigle u proteklih deset mjeseci.

Bjelopoljac je državu tužio tražeći simboličnu nadoknadu od 200 eura, a prvostepeni sud je obavezao Vladu da mu plati upola manje na ime naknade nematerijalne štete zbog povrede prava na poštovanje privatnog i porodičnog života. Njegov advokat je najavio žalbu.

Država bi, zbog objavljivanja spiskova osoba u samoizolaciji, za odštetu i troškove parnica mogla da izgubi milione eura iz budžeta. Ustavni sud u julu prošle godine utvrdio da je Vlada prekršila pravo na privatnost. Odštetni zahtjevi, prema saznanjima "Vijesti", pojedinačno iznose i do 3.000 eura.

Precizni podaci koliko se osoba našlo na spisku od 21. marta kada je Vlada objavila prva imena do 7. maja prošle godine, kada ga je povukla sa zvaničnog sajta, ne postoje.

Prema podacima Uprave za inspeksijske poslove od sredine marta do 24. aprila više od 10.000 osoba je dobilo rješenje o obaveznoj samoizolaciji, ili karantinu. Akcija za ljudska prava (HRA) navodi da je prva lista sadržala više od 1.000 imena i da su objavljeni lični podaci najmanje 2.000 osoba.

"Neki izvori tvrde da je lista sadržavala i više od 6.000 imena", objavila je HRA, pozivajući se na tekst portala ZDNet, 27. marta prošle godine, pod nazivom "Ova malena država objavljuje imena i lokacije građana u karantinu".

Osuda nezakonite objave ličnih podataka našla se i u izvještaju Evropske komisije o napretku Crne Gore za prošlu godinu. Ovo, međutim, nije jedini slučaj povrede prava na privatnost građana tokom pandemije Covid-19. Početkom aprila prošle godine u javnost je dospio spisak na kom su podaci 62 osobe iz Podgorice oboljele od koronavirusa i njihovi matični brojevi. Zbog toga je procesuiran, u međuvremenu i prvostepeno oslobođen, samo jedan zaposleni u podgoričkom Domu zdravlja. Iako je i Osnovni sud, u toj oslobađajućoj presudi od kraja prošlog mjeseca, tvrdio da Institut za javno zdravlje (IJZ) nije zakonito obrađivao podatke, niko od odgovornih iz te ustanove i Doma zdravlja nije procesuiran zbog toga.

Zastoj u sudovima, jer čekaju "obrazac"

Zbog objavljivanja spiskova imena osoba u samoizolaciji, podgoričkom Osnovnom sudu, kako su potvrdili "Vijestima", podnijeto je 206 tužbi kojima se traži naknada nematerijalne štete za pretrpljene i buduće duševne bolove, radi povrede prava ličnosti, prava na privatnost, prava na zaštitu podataka o ličnosti i prava na poštovanje ličnog i porodičnog života. Bjelopoljskom sudu podnijeto je 59. a iz Osnovnog suda u Baru "Vijestima" je rečeno da je u radu osam predmeta, sa ukupno 10 tužilaca.

Uz potvrdu da je jedan predmet (očigledno tužba Boškovića) prvostepeno okončan 18. maja djelimičnim prihvatanjem zahtjeva, predsjednik bjelopoljskog suda **Radule Piper** rekao je za "Vijesti" da je određen zastoj ostalih 58 postupaka, dok se prvi pravosnažno okonča.

Iz podgoričkog Osnovnog suda "Vijestima" su kazali da je "u većini predmeta, određen zastoj postupka, do pravosnažnog okončanja postupka u predmetu ovog suda P.br. 3757/20".

To znači da i ovaj sud koristi zakonsku mogućnost da se, nakon pravosnažnosti u jednom slučaju, odredi sudska praksa po kojoj će se odlučivati i u ostalim postupcima.

"Ako je sudu podnesen veći broj tužbi u kojima se tužbeni zahtjevi zasnivaju na jednakom ili sličnom činjeničnom stanju i istom pravnom osnovu, sud može nakon prijema odgovora na tužbe na osnovu jedne tužbe sprovesti postupak, a sa ostalim postupcima zastati do pravosnažnosti presude donesene po tužbi na osnovu koje je postupak sproveden. Nakon pravosnažnosti presude... sud će u postupcima sa kojima je zastao odlučiti kao u toj pravosnažnoj presudi", piše u Zakonu o parničkom postupku.

Advokatica **Maja Živković** kazala je "Vijestima" da su predmeti u kojima ona postupa u početnoj fazi i potvrdila da još nije uspostavljena sudska praksa o ovom pitanju.

„U radu su tri predmeta radi naknade

nematerijalne štete za pretrpljene duševne bolove zbog povrede prava ličnosti, preciznije zbog povrede prava na privatnost objavljivanjem ličnog imena i adrese lica koja se nalazilo u samoizolaciji, a do čega je došlo u martu 2020. godine. Nije mi poznato je li neki predmet pravosnažno okončan. Donedavno, nije bio ", kazala je Živković.

Ona je rekla da su odštetni zahtjevi od 2.000 do 3.000 eura.

„Još ne znamo kakvog će stanovišta biti sud kada je u pitanju visina koja se ima naknaditi, a ukoliko nađe da se radi o osnovanim zahtjevima“, pojasnila je Živković.

Pješčić: Prošla sam gore nego kriminalac

“Odluka Vlade da objavi moje ime i prezime i adresu i to pred sami kraj samoizolacije za mene je bio veliki teret, učinili su da se osjećam kao hodajuća zaraza i kriminalac, ali i krivom što sam došla u Crnu Goru kod roditelja”.

Tako studentkinja Matematičkog fakulteta u Beogradu **Milica Pješčić** opisuje za „Vijesti“ svoje iskustvo prije 13 mjeseci, kada su se njeni i lični podaci još nekoliko hiljada osoba našli na sajtu Vlade.

„Omogućiti svakom građaninu da zna ko ga od njegovih komšija i sugrađana nedisciplinom dovodi u opasnost“, glasila je poruka Vlade na Twitteru.

Pješčić je među prvima odlučila da tuži državu zbog kršenja prava na privatnost, tvrdeći da je pretrpjela i duševne bolove zbog postupka bivše Vlade.

„Poručila sam ljudima da se usude da tuže državu. Neko je usred pandemije našao da se igra sa ljudskim pravima. Ako je iz neznanja, ni to ne može da ih opravda. Od globalnog problema napravljena je igranka, sa mnogo propusta. Naša prava ne smiju da budu narušena, čak ni tokom pandemije“, istakla je ona.

Pandemija koronavirusa zatekla je Pješčić u Beogradu, a s obzirom da je nezaposlena i da je uveden lockdown (zaključavanje) odlučila je da se na neko

vrijeme vrati kući, u Nikšić.

„Danima sam se interesovala za avion kojim treba da dođemo kući. Nekoliko puta sam bila u ambasadi Crne Gore i rečeno mi je da prevoz ne postoji, iako su ljudi znali da će biti let i nekoliko dana ranije rezervisali mjesto. Dva sata prije polijetanja pozvali su me iz ambasade da mi kažu da, odjednom, ima let. Nisam se ni spakovala, ostavila sam sve stvari u Beogradu i morala da plaćam stan šest mjeseci, jer nisam stigla da ga otkažem. Nije mi jasno kako su bili neobaviješteni. Ponijela sam samo duksericu i knjige. Nisam htjela da ostanem sama u Beogradu i trošim novac roditelja koji nije nimalo lako zaraditi. Već pri polasku u Crnu Goru mi je nanesena šteta“, ispričala je Pješčić „Vijestima“.

Ona je kazala da se na aerodromu u Podgorici nikome nije bilo jasno po kojim kriterijumima se određivalo ko će da bude poslat u karantin, a ko u kućnu samoizolaciju.

„Sačekao nas je čovjek u zaštitnom odijelu, pitao da li imam temperaturu, kašljem li i da li sam dobro. Htjela sam da idem kući, nisam imala odjeću i neophodne stvari. Inspektor mi je napisao rješenje o samoizolaciji, koje sam uzela, ali nisam znala ko je potpisao dokument, jer je bilo nečitko. Naredne dane provela sam sama u sobi, bez ikakvog kontakta. Poštovala sam sve propisane mjere“, kazala je Pješčić.

Trinaestog dana, pred isticanje rješenja o samoizolaciji, objavljeno je njeno ime i prezime i adresa na sajtu Vlade.

„Jako me je povrijedilo to što neko prstom upire u mene. Osjećala sam se kao kriminalac i pitala zbog čega se javno ne objavljuju imena pedofila, silovatelja, ubica. Zašto ja, koja sam došla kod roditelja“, istakla je Pješčić.

Osjećala se, kaže, krivom i nepoželjnom i tvrdi da je Vlada uticala na njenu odluku da se nakon studija ne vrati u Crnu Goru.

„Učinjena nam je nepravda. Bolje su dočekivali kriminalce nego nas, studente iz Crne Gore“, kazala je ona.

Pješčić je rekla da je u samoizolaciji provela 28 dana, jer su je pred isticanje rešenja o samoizolaciji pozvali da joj uruče

novu, na isti period.

„Nakon 14 dana htjela sam da se testiram na koronavirus, da platim ako treba, zvala, molila i nisu mi dozvolili. Nije bilo moguće da pođem da se testiram, ali ni da neko dođe kod mene i pregleda me. Htjela sam što prije da izađem iz samoizolacije, krenem na liječenje stanja koje se pogoršalo zbog nervoze, zatvorenosti. Drugo rješenje nisam htjela da preuzmem, da bi mi na kraju rekli da se smatra da su ga uručili“, rekla je ona.

Povrijeđena su joj, tvrdi, i vjerska prava, jer je za Vaskrs, 28. dana samoizolacije, imala potrebu da bude, ako ne u crkvi, onda bar sa porodicom.

Spisak zaraženih nezakonito slali mejlom

Zbog curenja spiska imena 62 osobe inficirane koronavirusom, pored toga što je krivično procesuirana jedna osoba, nije poznato da je neko od tih građana odlučio da tuži državu.

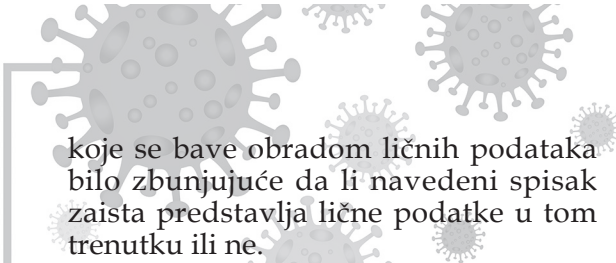
Osnovni sud oslobodio je prošlog mjeseca odgovornosti zaposlenog u podgoričkom Domu zdravlja **Rada Milovića** za neovlašćeno prikupljanje i korišćenje ličnih podataka. On je sumnjičen da je kao službeno lice zaduženo da podatke o oboljelima od koronavirusa pošalje izabranim doktorima, putem vajbera to prosljedio i drugim osobama.

U presudi, u koju su „Vijesti“ imale uvid, podgorički Osnovni sud smatra da nije moguće utvrditi kako je spisak inficiranih osoba dospio u javnost, ali i tvrdi da su ovi podaci prethodno poslani brojnim osobama.

„U sadržini mejla nije naznačeno da se radi o ličnim podacima. Milović, koji radi u IT sektoru, i nije bio dužan da zna da se radi o ličnim podacima, već je zaista samo izvršavao nalog pretpostavljenog, koji, kako je i sam naveo, ne bi izvršio da je znao da će dovesti do pokretanja krivičnog postupka“, piše u presudi.

Sud je konstatovao da je na sajtu Vlade prethodno bio objavljen spisak osoba u samoizolaciji, kao dio kampanje „neka svako zna“, usljed čega bi i osobama

koje se bave obradom ličnih podataka bilo zbunjujuće da li navedeni spisak zaista predstavlja lične podatke u tom trenutku ili ne.

„Upravljač zbirka podataka, Institut za javno zdravlje, shodno članu 4 Zakona o zbirka podataka u oblasti zdravstva, koji je, kako je navedeno u dopisu Fonda za zdravstveno osiguranje, imao mogućnost da ovaj spisak pošalje direktno kroz sistem Doma zdravlja, a ne da bude prosljeđivan između, kako je to očigledno slučaj, neodređenog broja osoba, što svakako ne predstavlja zakonit način obrade ličnih podataka“, navodi se u presudi.

Branilac Milovića, advokat **Mladen Tomović**, za „Vijesti“ je ocijenio da je tokom krivičnog postupka nesporno dokazano da su se posebne kategorije ličnih podataka slale putem e-maila, bez kriptozastite, van informacionog sistema zdravstva, suprotno propisima.

Prekršen je, smatra, Zakon o zbirka podataka u oblasti zdravstva, Zakon o zaštiti podataka o ličnosti, Pravilnik o načinu označavanja i zaštite posebne kategorije ličnih podataka, Zakon o informacionoj bezbjednosti, Uredba o mjerama Informacione bezbjednosti i Pravilnik o informacionoj bezbjednosti. On je kazao da su to učinili Institut za javno zdravlje i Dom zdravlja i prije nego što su uopšte ovakvi podaci dostavljeni Miloviću.

Tomović smatra da su navedeni podaci, ukoliko nije postojala trenutna ili trajna tehnička mogućnost za razmjenu podataka direktno kroz informacioni sistem, morali da budu označeni u svim fazama obrade kao „posebna kategorija ličnih podataka“ i isključivo dostavljeni osobama koje imaju ovlaštenje za njihovu obradu, nakon čega bi se „ručno“ unosili u zdravstveni karton pacijenta i to u posebno namijenjenim prostorijama.

Tomović je kazao da je jedna od najopasnijih vrsta nepravdi selektivna pravda. Niko od osoba koje su naložile objavljivanje ličnih podataka osoba na sajtu Vlade, kao ni od odgovornih u Agenciji za zaštitu ličnih podataka koji su dali saglasnost za to, nije procesuiran zbog nezakonite

obrade, iako je Ustavni sud utvrdio da je odluka bila nezakonita i naložio uklanjanje spiskova sa veb stranice.

„Sa druge strane imamo događaj koji je nastao usljed spleta nehatnih okolnosti uzrokovanih nedostatkom procedura i protokola gdje se jedno lice, inkriminiše i krivično procesuiru, što nesporno predstavlja diskriminaciju i selektivno tumačenje propisa koji se odnose na zaštitu ličnih podataka“, zaključio je on.

Samo Crna Gora i Južna Koreja

Evropska komisija u izvještaju o napretku za prošlu godinu ocijenila je da je kriza prouzrokovana pandemijom Covid-19 bolje istakla i izazove koji se tiču zaštite ličnih podataka, navodeći da je po odluci Nacionalnog koordinacionog tijela (NKT - rasformiran krajem prošle godine) i pozitivnom mišljenju Agencije za zaštitu ličnih podataka objavljen spisak svih lica kojima je izrečena mjera samoizolacije. U izvještaju se konstatuje i da su taj spisak koristila privatna lica da kreiraju aplikaciju za mobilni telefon koja omogućava korisnicima da lociraju osobe u samoizolaciji.

Ovakav primjer nezabilježen je u evropskim zemljama, koje su kao i Crna Gora potpisnice Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima i Evropske konvencije o ljudskim pravima.

U Belgiji, Njemačkoj, Italiji, Španiji i Francuskoj GSM podaci (o brojevima mobilnih telefona) su se koristili kako bi se znalo da li osobe kojima je određena samoizolacija, ili su inficirane, ostaju kod kuće.

Belgijski nedeljnik Le Vif uporedio je Crnu Goru sa Južnom Korejom, u kojoj je instalirana aplikacija „Corona 100m“ zahvaljujući kojoj može da se zna da li se na manje od 100 metara od vas nalazi osoba koja je inficirana.

„Koreanci nijesu išli tako daleko da objave ime, prezime i adresu zaraženih lica. Mnogo bliže nama jedna zemlja se usudila: Crna Gora“, objavio je Le Vif početkom aprila prošle godine.

Ombudsman reagovao naknadno, kršen i kodeks novinara

Zaštitnik za ljudska prava i slobode nakon objavljivanja spiska osoba u samoizolaciji rekao je da "nema mogućnost da reaguje..." i da "ne može da se miješa u rad drugih nezavisnih i samostalnih organa", misleći na Agenciju za zaštitu ličnih podataka (AZLP).

Ombudsman je dva mjeseca kasnije od Ministarstva javne uprave zatražio detaljnu istragu u slučaju internet stranice crnagorakorona.com, kako bi se spriječilo neosnovano miješanje u lične podatke pojedinaca. Tada je preporučeno i AZLP da u "svim budućim analognim situacijama djeluje proaktivno svojim mišljenjima i drugim aspektima djelovanja u cilju sprečavanja zloupotrebe ličnih podataka, kao i kontrole izrade i korišćenja sličnih web stranica".

Na stranici crnagorakorona.com moguće je bilo locirati sve osobe u Crnoj Gori kojima je određena samoizolacija, na osnovu spiska koji je objavila Vlada.

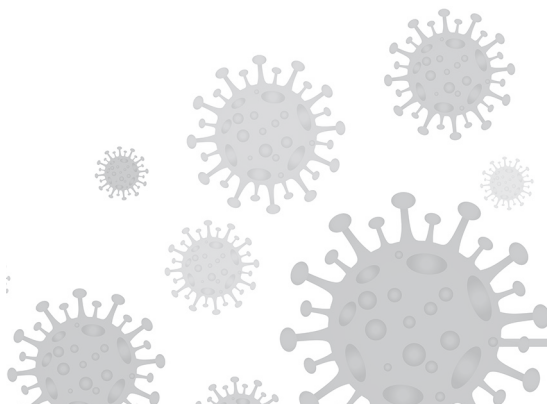
Spiskove osoba u samoizolaciji objavljivali su i pojedini štampani i elektronski mediji. Na portalu Radio-televizije Crne Gore (RTCG) i dalje su dostupna saopštenja iz marta prošle godine o tome da je NKT objavio ažurirani spisak osoba o samoizolaciji, kao i linkovi koji vode do stranice Vlade. Ista situacija je i na portalima Pobjeda, CDM, Analitika, Antena M, Radio Jadran, Radio Skala... Regulatorna i samoregulatorna tijela nijesu reagovala na ove slučajeve povrede prava na privatnost građana.

Stigma košta 100 eura?

Advokat **Miloš Kojović**, branilac Žarka Boškovića čija je tužba prva uzeta u razmatranje u bjelopoljskom Osnovnom sudu, "Vijestima" je kazao da je na pravilan i zakonit način utvrđeno da je Vlada javnim objavljivanjem spiska povrijedila osnovna ljudska prava i slobode njegovog klijenta.

"I to pravo na privatnost i pravo na poštovanje privatnog i porodičnog života, pa je u tom smislu sud obavezao Vladu

da isplati iznos od 100 eura kao pravičnu naknadu. U tom dijelu izjavljena je žalba, jer smatramo da iznos od 100 eura nije srazmjeran samoj stigmatizaciji i zaziranju šire javnosti koju je trpio tužilac. Mentalno stanje mu je bilo narušeno, s obzirom na to da je to bio period kada je epidemija dostigla vrhunac, a kod građana se pojavio strah od prenošenja zaraze...", kazao je advokat Miloš Kojović. U presudi, u koju su "Vijesti" imale uvid, piše da je Vlada povrijedila pravo Boškovića na privatni život, jer je bez njegove saglasnosti objavila ime i prezime, adresu i datum rješenja o samoizolaciji. Tužbeni zahtjev za iznos veći od dosuđenog nisu prihvatili, jer je Bošković saopštio da zbog spiska nije imao nikakve neugodnosti. Sudija **Almir Muratović** u presudi tvrdi da je bez uticaja na drugačije odlučivanje bilo to što je Nacionalno koordinaciono tijelo (NKT) za zarazne bolesti odluku o objavljivanju spiska donijelo uz saglasnost AZLP, ali i što je Vlada tvrdila da je cilj bio zaštita javnog zdravlja.

Siniša LUKOVIĆ

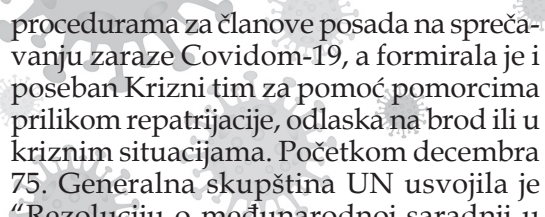
EFEKTI PANDEMIJE NA CRNOGORSKO POMORSTVO: POMORCI ZAROBLJENI, INDUSTRIJA POKOŠENA

Računa se da u svijetu ima oko 2 miliona aktivnih pomoraca, a lockdown i teškoće sa smjenama posade učinili su da je čak oko 200.000 njih ostalo „zarobljeno“ na brodovima šrom svijeta i mimo isteka ugovorenih rokova za radno angažovanje

Svjetska pomorska industrija u 2020. godini zabilježiće pad od 4,1% kao posljedicu efekata pandemije koronavirusa – procjena je koju je krajem novembra iznio UNCTAD. Predviđanja stručnjaka ove stalne Komisije Ujedinjenih nacija o trgovini i razvoju sa sjedištem u Ženevi, gledano iz ugla Crne Gore i više su nego optimistična jer su koronavirus i mjere koje su za njegovo suzbijanje i kontrolu od sredine marta do danas preduzimale crnogorske vlasti, kod nas izazvali daleko, daleko gore efekte. Podatak da od sredine marta bukvalno niti jedan kruzer nije pristao u neku od naših luka dovezavši sa sobom turiste, da su crnogorske marine ljetos i u špicu nautičke sezone bile u najmanju ruku poluprazne, te da je država svojim često i nelogičnim postupanjem kada je karantin u pitanju pričinila brojne probleme našim pomorcima prilikom povratka sa brodova, kompletiraju sumornu sliku efekata pandemije na ovu granu privrede. Iz ugla naših oko 7.000 aktivnih pomoraca koji plove gotovo isključivo za strane poslodavce, Covidom obilježena 2020. godina bila je i još uvijek jeste izuzetno teška i izazovna. Na proljeće, dok se svijet tek upoznao sa novim virusom i njegovim efektima, mnoge zemlje uvele su praktično potpuno zatvaranje granica za strane državljane i velike restrikcije u aviosaobraćaju, a što

je problem redovnih smjena posada na brodovima i repatrijacije pomoraca učinilo jednim od gorućih pitanja za kompletnu pomorsku industriju. Računa se da u svijetu ima oko 2 miliona aktivnih pomoraca, a lockdown i teškoće sa smjenama posade učinili su da je čak oko 200.000 njih ostalo „zarobljeno“ na brodovima šrom svijeta i mimo isteka ugovorenih rokova za radno angažovanje. Zbog problema sa putovanjima i aviosaobraćajem, na brodovima koji su plovili, iste posade su bile već mjesecima. Neki pomorci u tim ranim fazama pandemije su na brodu neprekidno bili šest ili osam mjeseci, a bilo ih je čak koji su probili i „magičnu granicu“ od 12 mjeseci neprekidne navigacije. Biti mjesecima na komadu plovećeg čelika sa manje-više istih dvadesetak ljudi, odvojen od porodice i prijatelja, na pomorca ostavlja posljedice i u najnormalnijim uslovima, a kako se to na psihofizičko stanje u vanrednim okolnostima pandemije Covida-19 odražava, tek ostaje da se vidi u narednom periodu. Dodatni problem je i to što i ono malo vremena kad brod pristane u luci, pomorci sada zbog koronavirusa, najčešće ne mogu izaći u grad i time makar na trenutak „pobjeći“ iz naporene svakodnevice. Koliko je situacija ozbiljna, pokazuje i to što je Međunarodna pomorska organizacija IMO napravila posebne protokole sa mjerama i

procedurama za članove posada na sprečavanju zaraze Covidom-19, a formirala je i poseban Krizni tim za pomoć pomorcima prilikom repatrijacije, odlaska na brod ili u kriznim situacijama. Početkom decembra 75. Generalna skupština UN usvojila je "Rezoluciju o međunarodnoj saradnji u rješavanju izazova sa kojima se suočavaju pomorci kao rezultat pandemije Covid-19 za podršku globalnim lancima snabdjevanja" kojom poziva države članice UN-a da pomorce odrede za ključne radnike i da sprovedu relevantne mjere kojima će omogućiti iskrcaj i ukrcaj pomoraca, te da im se obezbijedi nesmetani pristup medicinskoj njezi.

Primanja ostala ista, fokus nije na Evropi

Među svima koji su trpjeli posljedice pandemije bili su i mnogi pomorci iz Crne Gore, posebno oni koji su plovili kao tzv. bijelo osoblje na putničkim brodovima – kruzerima. Naši mediji tokom proljeća i prvih ljetnih mjeseci bili su puni dramatičnih svjedočanstava nekih od naših državljana koji su se kao članovi posade kruzera stavljenih u raspremu po raznim lukama svijeta, našli bukvalno u nekoj formi višemjesečnog zatvora jer nisu mogli biti repatrisani. Na povratak u zemlju čekali su mjesecima, a njihovi poslodavci u koordinaciji sa crnogorskom diplomatijom, dovijali su se na razne načine kako da te ljude vrate njihovim kućama. Ipak, i kada su se konačno dokopali granice svoje države, ovi pomorci ali i njihove kolege koji su se kući vraćali sa trgovačkih brodova gdje je sanitarni rizik višestruko manji nego na kruzerima, bivali su nerijetko i mimo rezona, zadržavani još po petnaestak dana u karantinima u Crnoj Gori. Javnost još pamti proteste i skoro, pa pobune, koje su povremeno izbijale zbog loših uslova u tim karantinima među repatriranim pomorcima, posebno u onome na Vučju i djelimično onom u Igalu. Sve to međutim, postepeno se prevazilazilo i sređivalo, do mjere da je odlazak i povratak sa broda danas nešto malo manje problematičan.

„Ukrcaj i iskrcaj i dalje je otežan u odno-

su na regularne okolnosti prije korone. Poredeći prve mjeseci pandemije, sada je situacija nešto lakša jer je više PCR laboratorija za testiranje, mnoge države su uvele olakšanu proceduru prelaska granice prepoznajući važnost pomoraca kao radne snage od posebnog značaja za svjetsku ekonomiju, međutim i dalje ostaju razna ograničenja koje propisuju avio-kompanije, osiguranje i slično. Prosječni troškovi ukrcaja ili iskrcaja pojedinačnog pomorca sada su 100% veći od vremena prije korone, pa se brodari odlučuju da odjednom mijenjaju veći broj članova posade, jer slanjem sa ili na brod većeg broja ljudi odjednom, smanjuju svoje troškove. Zbog toga se i dalje dešava da povremeno pomorci na iskrcaj sa broda čekaju i po nekoliko mjeseci nakon isteka ugovora“, kazao je „Vijestima“ kapetan duge plovidbe Janko Milutin iz Udruženja pomorskih kapetana Crne Gore i agencije za ukrcaj pomoraca „Seamonte“ iz Kotora.

On je istakao da se korona kriza na sreću, do sada nije toliko puno odrazila na primanja pomoraca koja su ostala manje-više nepromijenjena. Ipak, budući da je trenutno svjetska trgovina više orijentisana na pacifički region, nego na rute ka Evropi, brodari više traže posade iz tog regiona jer im je jednostavnije i jeftinije da ih rotiraju na svojim brodovima koji operišu u tom dijelu svijeta, nego da na njih šalju pomorce iz Evrope.

„Sa druge strane brodari čiji su brodovi u ovom dijelu svijeta, više odgovara da imaju posade iz Evrope, pa tako imamo i upita da pošaljemo kompletne posade iz Crne Gore, što međutim, nama nije baš jednostavno jer mi ovdje skoro da i nemamo npr. kormilara, mazača i drugih sličnih nižih zvanja“, objašnjava Milutin. Sa druge strane, našim pomorcima koje je pandemija Covida-19 zatekla kod kuća, na početku je bilo možda još i teže jer su za neodređeno vrijeme ostali bez mogućnosti da se ukrcaju na brod i zarade koru hljeba svojim porodicama.

Studija američkog Univerziteta Kornel naime, pokazala je da je tokom prvih mjeseci pandemije od marta do juna kada su najstrože restrukcije i mjere prevencije

bile na snazi, evidentiran do sada nezabilježen pad obima pomorskog saobraćaja u svijetu i to kod bukvalno svih segmenata svjetske pomorske industrije. Pad je iznosio od 5,62% do 13,77% za kontejnerske brodove, do 3,32% kod brodova za rasute terete, 9,27% za tankere, te od 19,57% do čak 42,77% putničke brodove. Anketa koju je sa predstavnicima 200 vodećih svjetskih brodarskih kompanija sredinom oktobra sprovedla međunarodna advokatska kompanija DWF, pokazala je da je čak 63% anketiranih pretrpjelo negativne ekonomske posljedice zbog korone i raznih lockdown mjera širom svijeta, dok se čak 60,5% anketiranih izjasnilo da je zbog toga moralo da smanjuje broj zaposlenih.

Evropska agencija za pomorsku sigurnost EMSA objavila je da je za prvih deset mjeseci 2020. uslijed Covid-19 pandemije, broj uplovljavanja brodova u luke država EU smanjen 14% u odnosu na lani, pri čemu su najteže pogođene Španija, Slovenija, Hrvatska i Island, a sektor industrije koji bilježi najveći pad su putnički brodovi – kruzeri, trajekti i ro-ro brodovi na redovnim linijama.

Crnogorski pomorci poput drugih svojih kolega u svijetu, suočili su se sa dodatnim finansijskim izazovima jer je veći broj stranih kompanija koje su im poslodavci, zbog ekonomskih efekata korona krize i smanjenog obima prometa u globalnoj trgovini koja se 80% odvija morskim putem, bili primorani da preduzimaju niz mjera štednje i kresanja operativnih troškova. Tako su mnoge kompanije dio svojih brodova stavile van upotrebe, a dio njih je jednostavno, krenuo sa otpuštanjima jer se bukvalno borio za goli opstanak, kao što je to npr. slučaj sa kompanijom „Bourbon Offshore“ na čijim je tegljačima, suplajerima i sličnim plovilima za podršku naftnoj industriji, plovio jedan značajan broj naših pomoraca.

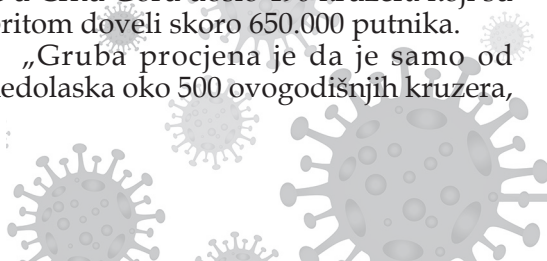
Kruzing industrija

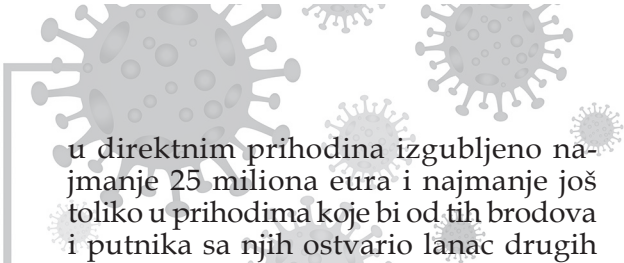
Najteže pogođena kovidom svakako je svjetska kruzing industrija čijih je preko 90% kapaciteta bukvalno zaustavljeno već

mjesecima, jer zbog pandemije turističkih krstarenja u svijetu gotovo da nigdje nema. Stoga su te kompanije da bi smanjile troškove, proteklih mjeseci u rezališta poslale veći broj svojih nešto starijih kruzera, a sa time je barem u dogledno vrijeme, ukinut i veliki broj radnih mjesta za pomorce i bijelo osoblje raznih profila koje je bilo angažovano na tim brodovima. Korona je, kada je crnogorska pomorska privreda u pitanju, najpogubnije djelovala upravo na kruzing kao jedan od njenih do sada najbrže rastućih segmenata. Podatak da je najprometnija crnogorska kruzing Luka Kotor, ove godine od planiranih čak 560 dolazaka brodova na kružnim turističkim putovanjima, do 16. marta kada je uvedena zabrana uplovljavanja kruzera u Crnu Goru, zabilježila dolazak samo 9 manjih brodova u prvom tromjesečju, najbolje pokazuje razmjere katastrofe koja je pogodila ne samo preduzeće Luka Kotor AD, već i sve ostale segmente lanca pružalaca usluga u kruzingu.

Umjesto očekivanog ukupnog prihoda od 4,6 miliona eura u 2020, Luka Kotor je na kraju trećeg kvartala zabilježila gubitak u iznosu od 1,4 miliona eura, sa izvjesnošću da će minus do kraja godine samo još dodatno narasti. Gubitke Kotora u kruzingu nije popravio ni učinak u jahtingu, jer je od 2020. očekivanih ukupno 1.600 dolazaka jahti, do početka septembra u marinski dio luke podno zidina Starog grada, uplovilo samo oko 120 jahti. Na novac koji je zbog nedolaska kruzera izgubila Luka Kotor, dodaju se i ogromne sume koje su izgubili i svi drugi uključeni u lanac kruzing industrije u Crnoj Gori – počev od države koja ubira tzv. svjetlarinu (nauknadu za korišćenje pomorskih puteva) i druge takse, preko pomorskih agenata, pružalaca usluga pilotaže i tegljenja brodova, snabdjevača, organizatora izleta, autobuskih prevoznika koji voze putnike sa kruzera na izlete, turističkih agencija... O kojem obimu izostanka posla se radi, najbolje pokazuje poređenje sa 2019. kada je u Crnu Goru došlo 490 kruzera koji su pritom doveli skoro 650.000 putnika.

„Gruba procjena je da je samo od nedolaska oko 500 ovogodišnjih kruzera,

u direktnim prihodima izgubljeno najmanje 25 miliona eura i najmanje još toliko u prihodima koje bi od tih brodova i putnika sa njih ostvario lanac drugih pružalaca usluga i ugostitelja. Koliko je kruzing značajan za našu ekonomiju pokazuju indirektno i bukvalno stotine poziva od ugostitelja trgovaca, prevoznika, turističkih agenata koje svakodnevno dobijamo i svi oni žele odgovor samo na jedno pitanje – kad će kruzeri ponovno da krenu. Lično mislim da bi se to ipak moglo dogoditi u narednih nekoliko mjeseci“, kazao je „Vijestima“ vlasnik i direktor pomorske agencije Allegra Montenegro iz Bara, Mihailo Vukić.

Gubici se u ovogodišnjem kruzingu u našim lukama mjere sa desetinama miliona eura, pa ne čudi što se svi koji su uključeni u taj biznis trude da kruzere, kada već nisu u upotrebi i ne dovoze goste, dovedu i stacioniraju u nekoj od naših luka u periodu kada su oni u takozvanoj raspremi. Zavisno od toga da li je u tzv. hot ili prologned lay up statusu (raspremi na kraći ili produženi rok trajanja), odnosno od toga koliki je broj članova posade zadržan na brodu, operativni troškovi za vlasnika samo jednog velikog kruzera, kreću se od 1 do 3 miliona dolara mjesečno. Od toga su najveći trošak plate posade, ali nije zanemarljiv ni ostatak izdvajanja koja završavaju u džepovima operatera luka, privrede i indirektno, budžetima država u kojima se raspoređeni brod nalazi. Trenutno je oko 95% svjetske kruzer flote u raspremi, od čega se u evropskim lukama nalazi preko stotinu brodova, pri čemu je više od polovine njih zaustavljeno u raznim lukama na Mediteranu. U tome je i Crna Gora pokušala da dođe do „svog dijela kolača“ pa je tako krajem novembra u Luku Bar stigao prvi kruzer koji se kod nas stavlja u tromjesečnu raspremu – brod „Norwegian Spirit“ norveško-američke kompanije Norwegian Cruise Line. Da se i ovdje nešto više postigne međutim, opet se kao barijera možda i jača od Covida, pojavljuje tradicionalna rigidnost i nefleksibilnost crnogorske državne administracije i međusobna neusaglašenost relevantne legislative.

Jahting najbolje prošao

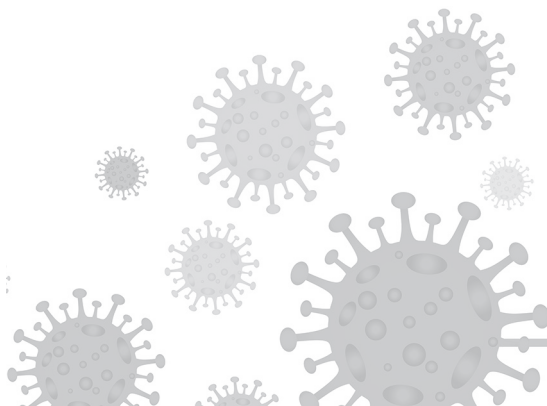
Još jedan segment crnogorske pomorske privrede kojeg je korona ove godine bukvalno pokosila su turistički i izletnički brodići kakvih nekoliko desetina tokom ljeta vozi turiste na kraće izlete po Crnogorskom primorju. Ove godine većina tih plovila nije uopšte ni izlazila na more, a njihovi vlasnici ostali su praznih džepova jer turista gotovo da nije ni bilo. Jedini od tih plovila koji je imao nešto posla, bio je izletnički brod „Katica“ iz Tivta koji je odradio tek dvadesetak vožnji po Boki sa grupama stranih turista, prvenstveno iz Ukrajine. Pri tome je zbog mjera na sprečavanju širenja korone, ovaj brod kapaciteta 370 putnika, primao znatno manje ljudi – maksimalno do 90, a što se opet sve na kraju odrazilo na smanjenje prihoda za njegovog vlasnika.

Iako i oni bilježe drastično smanjenje prometa u odnosu na lani, utisak je da su srazmjerno najmanje gubitke od korone od cijele crnogorske pomorske privrede, imali u jahtingu. „Jahti smo ove godine imali manje nego lani, ali stanje u tom segmentu naših usluga nije bilo toliko loše koliko smo očekivali da će biti. Ipak su rezultati koje smo ostvarili u agenturi jahti ove godine bili iznad naših očekivanja jer je tih brodova došlo više nego što smo se nadali“, ističe Vukić.

Vodeće crnogorske marine poput Porto Montenegro, Portonovog i marine u Baru u proljećnim mjesecima tokom potpunog lockdowna, sprovele su niz inovativnih i proaktivnih mjera i programa obuke svog osoblja i osmišljavanja protokola za dolaske i opsluživanje jahti u uslovima povećanog zdravstveno-sanitarnog rizika. Iako se ovogodišnji rezultati našeg nautičkog turizma ne mogu ni primaći prošlogodišnjima kada je bilo 4.775 dolazaka jahti i 28.562 turista na njima, ipak je stanje u našim marinama ljetos za vrijeme špica nautičke sezone bilo malo manje depresivno nego u luci Kotor gdje tada nije bilo niti jednog kruzera. Tako je u marini Luštica Bay u avgustu bilo popunjeno 70% njenih trenutno raspoloživih kapaciteta od 85 vezova, dok je u najvećoj marini u Crnoj Gori – tivats-

kom Porto Montenegro kapaciteta 450 jahti, zauzetost vezova u avgustu bila 72%. Ipak, i ove podatke treba uzeti sa dozom rezerve jer u menadžmentu tih marina kao zauzete, računaju i vezove koji su dati u dugoročni zakup, bilo da se na njima u datom momentu nalazi vezana jahta ili ne. Razlika je ipak, veoma značajna jer kada je brod zapravo u marini, posljedično rastu i popratni ekonomski efekti od njegovog boravka kroz troškove koje on tu ostvaruje kroz snabdijevanje, plaćanje raznih uluga i potrošnju svoje posade, a sve to izostaje kada jahta ne boravi na zakupljenom vezu koga u menadžmentu marine, formalno vode kao „zauzet“.

„Naš godišnji occupancy (zauzetost) po broju vezova u 2020. je 70% što je čak bolji rezultat nego lani kada smo imali 68%. Ovakav skor je postignut zbog produžavanja ugovora većine brodova koji su vezani u Porto Montenegro kao njihovoj matičnoj luci, čime je postignuto i povećanje prosječnog vremena zadržavanja jahti u našoj marini sa 51, na 105 dana“, kazao je „Vijestima“ senior PR i marketing menadžer Porto Montenegro Danilo Kalezić. On ističe da su ove godine u tu marinu više dolazili veći brodovi, pa je tako i prosječna dužina jahti koje su ove godine uplovljavale u Porto Montenegro „porasla“ na 22 metra, sa prošlogodišnjih 21 metar.

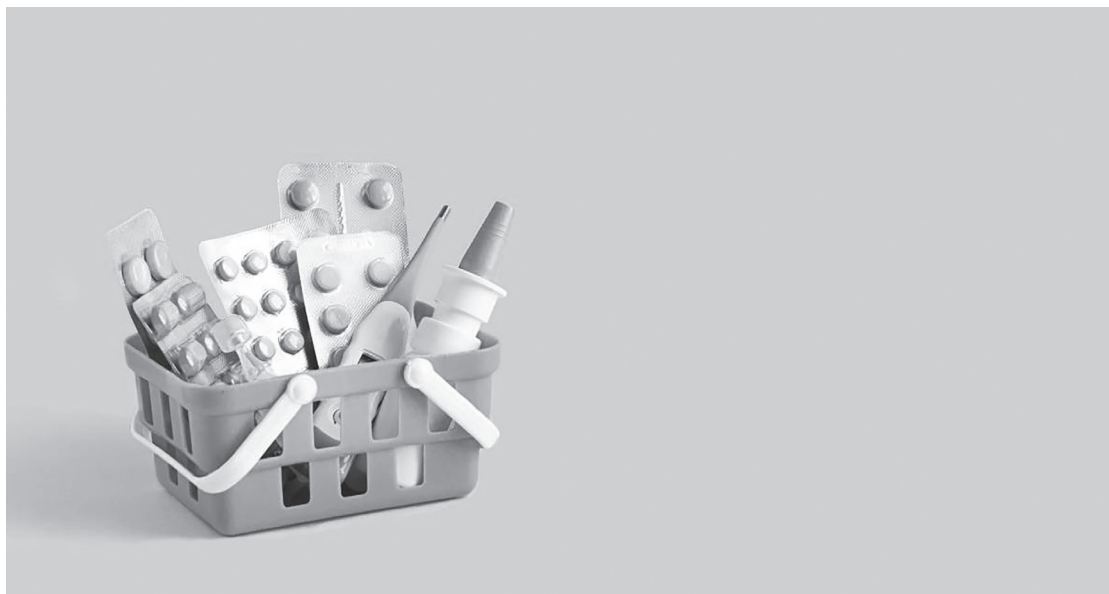

Marija MIRJAČIĆ

PANDEMIJA PROMIJENILA MAPU CRNOGORSKE PRIVREDE: LABORATORIJE U PLUSU, HOTELIJERI NA RESPIRATORU

Značajan porast prihoda u farmaceutskoj i IT industriji, dok vlasnici hotela troše akumuliranu dobit da bi opstali. U IT sektoru osnovano 86 novih kompanija, a laboratorije dobro zaradile na PCR i drugim testovima

Farmaceutska, IT i medicinska djelatnost najveći su poslovni dobitnici na izmijenjenoj privrednoj mapi Crne Gore usred korona krize, dok je većina drugih privrednih grana pretrpjela značajne gubitke, poput trgovine, hotelijerstva, građevinarstva, saobraćaja, poslovanja sa nekretninama, prometa nafte i naftnih derivata, telekomunikacija...

To pokazuje analiza "Vijesti" iz izvještaja o prošlogodišnjem finansijskom poslovanju kompanija u Crnoj Gori.

Ova slika nije neočekivana, jer je globalna ekonomska kriza, koju opisuju kao najoštriju još od Velike depresije 1929. godine, zbir posljedica pandemije korona virusa.

Prihod u farmaciji veći 61,32 miliona eura

Farmacija je u Crnoj Gori uglavnom zastupljena kroz trgovinu lijekovima i preparatima i samo jednim pogonom Hemofarma za proizvodnju lijekova, a većina u ovoj oblasti bilježi rast prihoda i dobiti u prošloj godini.

Analiza kompanije "BI Consulting", provajdera poslovnih i bonitetnih informacija za projekat "100 najvećih u Crnoj Gori", pokazala je i da je u farmaceutskoj djelatnosti u 2020. godini ukupan prihoda od prodaje u ovoj djelatnosti porastao sa

320,19 miliona na 381,51 miliona (19,10 odsto), dobit sa 12,72 na 16,39 miliona (28,85 odsto), a broj zaposlenih sa 1.786 na 1,960 (9,74 odsto)".

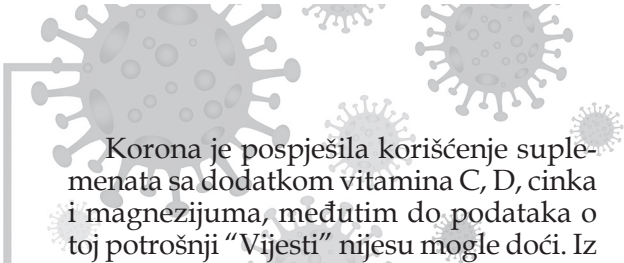
Podaci Monstata pokazuju da je u prošloj godini uvezeno medicinskih i farmaceutskih proizvoda za 116,377 miliona, što je rast od 8,3 odsto u odnosu na godinu ranije kada je ta vrijednost bila 107,409 miliona.

Vodeća kompanija u ovoj djelatnosti "Glosarij", koji se bavi trgovinom na veliko farmaceutskim proizvodima, prošle godine je prihodovala 84,32 miliona, 12 odsto više u odnosu na godinu ranije kada je imala 74,71 miliona. Iskazana dobit firme bila 3,73 miliona i povećana je za šest odsto u odnosu na 2019. godinu kada je ostvareno 3,49 miliona.

Iz "Glosarija" za "Vijesti" tvrde da na njihovo poslovanje tokom 2020. godine nije uticala pandemija Covid -19.

"Poznato je da se radi o virusnoj infekciji za koju još nijesu pronađeni efikasni lijekovi. Takođe, nismo prometovali vaccine, jer se to za Covid-19 ne radi preko veldrogerija, već je država direktno vršila nabavku i distribuciju. U dijelu prodaje vitamina i djetetskih suplemenata zabilježili smo par procenata porasta prodaje, a ukupni rast je ostvaren iz povećanog asortimana usluga i opreme" istakli su "Glosarija".

Korona je pospješila korišćenje suplemenata sa dodatkom vitamina C, D, cinka i magnezijuma, međutim do podataka o toj potrošnji "Vijesti" nijesu mogle doći. Iz Instituta za lijekove i medicinska sredstva su objasnili da nijesu nadležni za nabavku lijekova i medicinskih sredstava. Iz državne kompanije Montefarm, koja je veleoprema i ima 55 apoteka potvrdili su veliku tražnju „značajnog broja suplemenata koji blagotvorno djeluju na imuni sistem“ ne navodeći konkretne iznose.

„Među najtraženijim preparatima bili su svakako vitamin C, zatim proizvodi koji u svom sastavu sadrže minerale cink i selen i njihova potražnja se višestruko uvećala. Naročito je tražen bio vitamin D u jačinama od 1000-10 000 jedinica, koji je bio preporučen od stručne medicinske javnosti, jer je potvrđena njegova uloga u prevenciji, tokom liječenja, ali i kao postcovid suplement radi bržeg i lakšeg oporavka pacijenata. Promet ovog vitamina uvećan je tokom prošle godine nekoliko puta“ rekli su iz Montefarma.

Apoteke Montefarm-a su, kako kažu iz ove kompanije, zabilježile i potražnju za biljnim preparatima koji „imaju pozitivan efekat na imunitet i podižu njegovu odbrambenu moć“.

Prihod "Montefarma" je na godišnjem nivou skočio deset procenata, sa 73,58 miliona u 2019. na 81,34 miliona u prošloj godini, dok je dobit za isti period smanjena 31 odsto, sa 376,405 hiljada na 261,325 hiljada eura.

Podaci iz finansijskih izvještaja pokazuju da su rasli i prihodi privatnih apoteka. To je, kažu iz jednog od lanaca, očekivano, jer je pandemija pojačana strahom uticala da se tražnja za lijekovima i preparatima značajno poveća, pogotovo u početnim mjesecima.

"Imali smo na početku navalu da bi se kasnije situacija normalizovala", rečeno je "Vijestima" iz menadžmenta te kompanije.

U IT sektoru više od 120 novih firmi

Pandemija je dovela i do toga da su računari i laptopovi postali prioritetni uređaji u domaćinstvu, jer zbog vanred-

nog stanja, mnogi rade od kuće, a djeca pohađaju nastavu onlajn.

To je doprinijelo i da IT djelatnost ostvari značajne prihode.

Analiza "BI Consaltinga" pokazuje i da je u ovom sektoru broj kompanija uvećan sa 495 na 621 (25,45 odsto), prihod od prodaje sa 112,22 miliona na 126,048 miliona (12,32 odsto), dobit sa 9,72 miliona na 14,5 miliona (49,29 odsto). Broj zaposlenih je na godišnjem nivou povećan sa 1.512 na 2.074 (37,175 odsto).

Firma iz IT sektora sa najvećim prihodom u 2019. godini "Comtrade distribution" (trgovina na veliko kompjuterima, kompjuterskom opremom i softverima) uvećala je dobit sa 373,403 hiljada u 2019. na 398,925 hiljada u prošloj godini što je rast oko šest odsto, iako su joj prihodi pali za godinu sa 19,8 na 18,54 miliona.

Kompanija sa istom djelatnošću "Čikom" za godinu je uvećala dobit za čak 60 odsto i to sa 561,678 hiljadu u 2019. na 903,221 u prošloj godini, a prihod za 11 odsto, sa 7,88 miliona na 8,80 miliona eura.

Kompanija "Amplitudo" koja je radila portal i jutjub kanal za potrebe onlajn nastave za Ministarstvo prosvjete prošle godine prihodovala je million eura, uz neto dobit od 197 hiljada eura. Godinu ranije prihod je bio 925,26 hiljada, a profit 61,96 hiljada.

"Glavni faktor velikog rasta u IT sektoru globalno je uticaj pandemije na svakodnevni život i način kako smo iskoristili tehnologiju – kaže za "Vijesti" izvršni direktor kompanije DoMen koja upravlja domenom .ME **Predrag Lešić**.

Razni servisi, od onih za dopisivanje i video poziva, prema njegovim riječima, omogućili su i da se administrativni i drugi poslovi bez problema izmjesti.

"Sa druge strane sve šta je trebalo da se digitalizuje u narednih pet godina, urađeno je za pet mjeseci", kazao je Lešić.

Od marta 2020. do marta 2021. godine u odnosu na mart 2019. do 2020. godine, prema njegovim riječima, kreirano je 12,5 odsto više veb-sajtova, a za 23,65 odsto porasla je registracija domena namijenjenih veb-sajtovima za elektronsku trgovinu. Uočen je i blagi rast domena namijenjenih

pisanju blogova.

Lešić navodi i porast domena koji su registrovani i razvijeni kao veb sajtovi u kojima se pojavljuju riječi webinar (19.23 odsto), freelance (9.15 odsto), e-learning (6.61 odsto), fitness (5.52 odsto), social distancing (2.83 odsto) i delivery (1.86 odsto).

Korona-testovima do velikih prihoda

Značajne prihode ostvarile su i privatne zdravstvene ustanove i laboratorije, koje su u svoju ponudu uvrstile kompletne preglede za građane koji sumnjaju da su zaraženi.

Posebno su zaradile laboratorije koje su radile brze antigenske testove čija se cijena kretala oko 25 eura, dok su u nekoliko privatnih ustanova analizirali PCR testove za 80 eura.

Da je ova djelatnost izazvala i konkurentsku trku svjedoče učestale reklamne kampanje na bilbordima, televizijama i novinama, gdje se PCR test sada nudi i za 50-ak eura.

Posebno su traženi seloroški testovi kojim se, analizom krvi, utvđuje da je osoba preležala infekciju, a njihova cijena je od 15 do 30 eura.

Iz Ministarstva zdravlja "Vijestima" nije odgovoreno na pitanje koliko je, zbog ovih analiza, otvoreno novih laboratorija. Uputili su na svoj sajt gdje se nalazi 12 adresa na kojima se može uraditi PCR test.

"Od navedenih ustanova, Institut za javno zdravlje i Dom zdravlja u Kotoru, pripadaju javnom zdravstvenom sistemu i u njima se ne vrši naplaćivanje usluga PCR testiranja" kazali su u Ministarstvu.

Jedna od prvih novosnovanih privatnih laboratorija i poliklinika (usred pandemije) je "Moj lab", u avgustu prošle godine, koja je registrovana na specijalistu grudne hirurgije **Milana Mijovića**. Za pet mjeseci ostvarila je prihod od million i po eura i čistu dobit 322 hiljade eura.

Institut za javno zdravlje nije odgovorio na pitanje "Vijesti" o tome koliko se testova radi u javnim zdravstvenim ustanovama, a koliko u privatnim.

Prema podacima "Bi Consaltinga" u

sektoru medicinskih usluga prošle godine osnovano je 86 novih kompanija i sada ih je 539, broj zaposlenih je povećan sa 1.895 na 2.090 (10,29 odsto), prihod od prodaje sa 39,47 na 48,65 miliona (23,25 odsto) i dobit sa 3,47 miliona na 3,52 miliona (1,26 odsto).

U maju prošle godine u Crnoj Gori je otvorena i firma F.T.S. za proizvodnju maski za lice. U Centralnom registru privrednih subjekata se navodi njena djelatnost "nespecijalizovana trgovina na veliko", a osnivač je italijanski državljanin **Frančesko Meleo**. Ova firma imala je prošle godine prihod 693,38 hiljada i neto dobit 262,577 hiljada.

Informaciju o ovom biznisu u javnost je prošle godine prvi iznio bivši poslanik i vršilac dužnosti direktora Uprave prihoda i carina **Aleksandar Damjanović**, koji je saopštio da ta firma nije upisana u registar za lijekove i medicinska sredstva.

Nakon toga oglosio se Glavni grad koji je saopštio da su prvi kontakt sa investitorom za proizvodnju maski imali na događaju Podgorica Investment

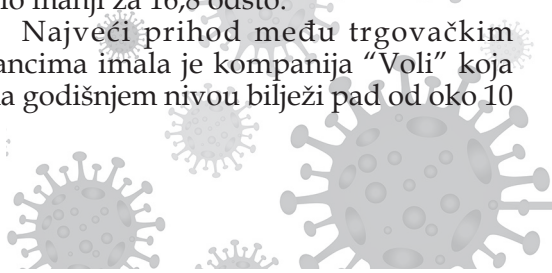
"Firma „F.T.S.“ kupila je dvije mašine za proizvodnju maski za lice u ukupnom iznosu od 291.000,00 eura. "FTS" je izvozno orijentisana firma, budući da su svi njihovi kupci uglavnom iz Evrope i drugih djelova svijeta. Trenutno zapošljava 12 radnika", saopšteno je, između ostalog, iz Glavnog grada u julu prošle godine.

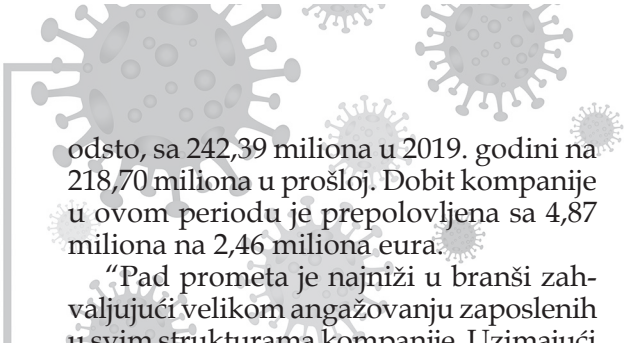
Pad prometa trgovačkih lanaca

Sektor trgovine koji je tradicionalno najmasovnija poslovna oblasti u Crnoj Gori po broju preduzeća i zaposlenih pokazuje smanjenje prihoda i dobiti. Prema podacima "BI Consaltinga" ova oblast poslovanja ostvaruje 3,4 milijarde eura, što je oko 40 odsto prihoda svih kompanija.

Iz Privrede komore (PKCG) za "Vijesti" kažu da se pad tražnje u turizmu odrazio negativno na promet u unutrašnjoj trgovini, pa je u 2020. Godini u odnosu na prethodnu bio manji za 16,8 odsto.

Najveći prihod među trgovačkim lancima imala je kompanija "Voli" koja na godišnjem nivou bilježi pad od oko 10

odsto, sa 242,39 miliona u 2019. godini na 218,70 miliona u prošloj. Dobit kompanije u ovom periodu je prepolovljena sa 4,87 miliona na 2,46 miliona eura.

“Pad prometa je najniži u branši zahvaljujući velikom angažovanju zaposlenih u svim strukturama kompanije. Uzimajući u obzir poslovanje u prethodnih sedam godina i upoređujući ovogodišnje parametre sa tim periodom, može se zaključiti da je 2020. godina bila izuzetno teška. Jasno je da je 2019. godina bila rekordna u poslovanju mnogih privrednih subjekata u Crnoj Gori, pa tako i u našoj kompaniji, zato i nije referentna veličina sa kojom bi trebalo porediti ovu godinu” naglasili su iz “Volija”.

Niži prihodi, kažu, uticali su i na pad direktnih troškova, jer su se odricali svega što je neproduktivno. Iz Volija pojašnjavaju da su kao mehanizam za ublažavanje posljedica pandemije koristili to što su uspjeli da otvore pet novih maloprodajnih objekata u 2020. godini i investiraju 15 miliona eura. Naglasili su i da su imali i podršku suvlasnika - Evropske banke za obnovu i razvoj.

Finansijski izvještaji pokazuju i da je “Merkator” prošlu godinu završio u minusu od 7,37 miliona u odnosu na 2019. kada je ostvarena dobit 1,042 milion. Dobit kompanije “Franca” je prepolovljena sa 1,55 miliona iz 2019. godine na 772,63 hiljada na kraju prošle godine.

Sektor nafte i naftnih derivata u kome posluje više renomiranih internacionalnih kompanija bilježi loše rezultate. Jugopetrol u većinskom grčkom vlasništvu imao je pad prihoda za 47 odsto odnosno sa 159,34 miliona eura na 84,79 miliona, a dobit je pala sa 4,32 miliona na 2,57 miliona eura.

Prihodi ugostitelja i hotelijera prepolovljeni

Najveći pad prihoda u prošloj godini, prema podacima “BI Counsaltinga” bio je u sektoru ugostiteljstva i hotelijerstva za prosječno 55 odsto. Gore su prošle hotelijerske kompanije. Veliki gubitak je pretrpjelo najveće hotelsko preduzeće u Crnoj Gori “Budvanska rivijera” (koja ima pet hotela)

čiji su prihodi pali sa 21,95 miliona u 2019. godini na 2,96 miliona u prošloj godini (87 odsto). Ova državna kompanija je za isti period smanjila i broj zaposlenih sa 599 na 412 (32 odsto).

“Prvi put od od 2003. godine imali smo poslovni gubitak i bili u situaciji čiji izazov je bio nesavladiv. Tako je bilans stanja na kraju prošle turističke godine imao za rezultat gubitak od devet miliona” kazali su u “Budvanskoj rivijeri”, koja je godinu ranije imala million eura profita. Likvidnost su, kako kažu, sačuvali zahvaljujući akumuliranoj dobiti iz prethodnih godina, uz dodatne mjere štednje, smanjenje fiksnih troškova, reduciranje zarada. Prekinut je investicioni zamah od skoro 40 miliona eura iz prethodnih godina...

Manje hrane i pića

Sektor “hrane i pića” pretrpio je značajne gubitke. Jedan od razloga je što je usko povezan sa sektorima ugostiteljstva i hotelijerstva koji tokom korona krize uglavnom nije radio, tako da nijesu imali potrebu za većim porudžbinama. Jedna od vodećih kompanija na ovom tržištu Coca-Cola HBC Crna Gora imala je pad prihoda sa 29,31 na 19,97 miliona eura (32 odsto), a dobit od 1,17 miliona u 2019. istopila se u minus od 126,17 hiljada u prošloj godini. Iz ove kompanije za “Vijesti” su kazali da je 2020. bila posebno izazovna za poslovanje firmi koje su povezane sa sektorom turizma i ugostiteljstva.

To se odrazilo i na njihovo poslovanje. Ostali su, kažu, pouzdan partner zaposlenima, kupcima, partnerima i tržištu.

“Preuzeli smo teret krize, nijesmo smanjivali broj zaposlenih i zarade, ispunili smo sve obaveze prema kupcima i nastavili s investicijama u tržište. Sarađujemo direktno i indirektno sa dvije i po do tri hiljade kupaca i odlukom da poštujemo sve obaveze prema njima podržali smo opstanak velikog broja tih biznisa. Smatrali smo da je odgovorno da, iako nam je biznis snažno uzdrman pandemijom, nastavimo da podržavamo zajednicu. Zajedno sa Coca-Cola fondacijom donirali smo 50 hiljada dolara Crvenom krstu i 15 hiljada

litara pića za zdravstvene i radnike u covid ustanovama” rekli su iz ove kompanije.

Iz ove branše, veliki gubitaš je i nikšićka “Trebjesa” koja je prošlu godinu završila sa minusom od oko 1,37 miliona eura, za razliku od 2019. kada je imala dobit 3,94 miliona.

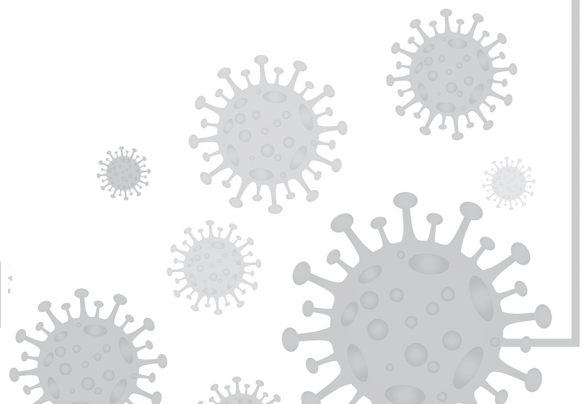
Pomoć usmjeriti isključivo najugroženijima

Bivši poslanik i vršilac dužnosti direktora Uprave prihoda i carina **Aleksandar Damjanović** za “Vijesti” je kazao da je više puta u parlamentu prošle godine govorio da posledice pandemije nijesu iste za sve privredne djelatnosti, što sada potvrđuju prošlogodišnji bilansi poslovanja.

“Ukazivao sam na pojedine sektore, poput farmacije, IT-a, energetike... koji su na neki način “profitirali”, dok su drugi, poput, saobraćaja i turističke djelatnosti bačeni na koljena. Zato sam tražio da bivša vlast selektivno cilja na najugroženije kompanije i napravi podršku koja je data privredi. To se, nažalost, nije desilo” rekao je Damjanović.

On očekuje da se nakon sveobuhvatne analize dobitnika i gubitnika pandemije definiše paket dugoročne podrške, isključivo, onima koji se najpotrebnija.

“To može uključivati i posebno poreske mjere u odnosu na ugrožene djelatnosti” istakao je Damjanović.

Marija MIRJAČIĆ

KORONA UNIJELE NEIZVJESNOST I U FINANSIJSKI SISTEM: BANKE PREŽIVJELE, GRAĐANIMA SVE TEŽE

Raste suma kredita
kod kojih privreda
i građani kasne sa
otplatom. Kamatne
stope i dalje visoke,
banke prepolovile
dobit, a građani
sve manje
oročavaju štednju.
Krizu ojačala
elektronsko
bankarstvo

Građani i privreda sve teže vraćaju kredite, a visoke kamatne stope tek simbolično padaju. Zbog krize izazvane virusom korona znatno je manje oročene štednje, a mobilni telefoni sve više zamjenjuju šaltere.

Ove ocjene proizilaze iz analize uticaja pandemije na ekonomski i bankarski sistem koju je nedavno objavila Centralna banka Crne Gore (CBCG), tvrdeći da je sopstvenim mjerama i politikom u velikoj mjeri sačuvala stabilnost.

Ukupan kapital banaka na kraju marta 2021. godine bio je 600,4 miliona eura i na godišnjem nivou bilježi pad od 0,9 odsto.

Depoziti na kraju marta ove godine su bili 3,45 milijardi i porasli su za godinu 94 miliona eura. Građani su na računima imali 1,77 milijardi, ili 51,28 odsto, a privreda 1,68 milijardi ili 48,72 odsto. U uporednom periodu prošle godine depoziti građana su bili 1,70 milijardi eura, a privrede 1,66 milijardi.

Prema podacima CBCG ukupno odobreni krediti na kraju marta su 3,26 milijardi eura od čega građanima 1,4 milijarde, a privredi 1,85 milijardi. To je rast od 104,6 miliona u odnosu na uporedni period prošle godine.

Banke su od marta do kraja 2020. godine odobrile 789 miliona eura novih kredita od čega više do 72 odsto privredi. Za prva tri mjeseca ove godine odobreno

je 238,08 miliona eura kredita što je za 22,95 odsto više u odnosu na uporedni period prethodne godine.

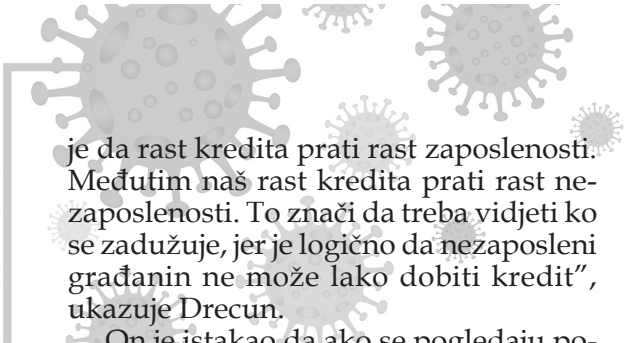
Kreditni sa kojima se kasni u otplati dospjelih rata (NPL) su na kraju marta, prema podacima CBCG, iznosili 177,9 miliona eura, što je rast od 17,3 miliona ili 10,76 odsto u odnosu na isti mjesec prošle godine. U ukupno odobrenim kreditima udio ovih je 5,45 odsto.

Na kraju marta ove godine građani su kasnili sa otplatom rata kod kredita vrijednih 63,5 miliona eura, a pravna lica usporeno vraćaju dug od 114,5 miliona.

“Podaci ukazuju da su banke dobro do sada podnijele ekonomske posljedice pandemije i da je sačuvana njihova stabilnost kao najznačajnijeg dijela finansijskog sistema”, tvrde za “Vijesti” u CBCG.

Ekonomski analitičar Predrag Drecun, međutim, objašnjava za “Vijesti”, da je logično da rastu krediti, jer se u kriznim periodima građani i preduzeća štite pozajmicama od nelikvidnosti, ali da taj rast sam po sebi, nije dovoljna premisa da se izvuče bilo kakav zaključak o zdravlju ekonomije.

“Treba vidjeti čime je opravdan rast kredita, da li je nivo obezbjeđenja kvalitetan, da li rastu krediti rezidentima ili nerezidentima. Da li je rast kredita posljedica rasta dohotka građana ili je došlo do širenja baze zajmotražilaca. Logično

je da rast kredita prati rast zaposlenosti. Međutim naš rast kredita prati rast nezaposlenosti. To znači da treba vidjeti ko se zadužuje, jer je logično da nezaposleni građanin ne može lako dobiti kredit”, ukazuje Drecun.

On je istakao da ako se pogledaju podaci CBCG uočava se da je rast kredita dominantno uzrokovan rastom kredita datih Vladi.

“Rast kredita 2019/2020 iznosi 97,4 miliona eura, a od toga se na rast kredita datih centralnoj vladi odnosi 45,5 miliona. Uočava se da krediti iz godine u godinu rastu, ali sve manjim iznosima. Vrlo je karakterističan podatak da je rast kredita za četiri mjeseca 2021. godine u odnosu na decembar 2020. godine značajan imajući u vidu trend iz posljednje četiri godine. Došlo je do rasta kredita u iznosu od 136 miliona, ali taj rast je dominantno izazvan rastom kredita datim nerezidentnim pravnim licima u iznosu od 112 miliona. Dakle, priča CBCG o rastu kredita je vrlo upitna sa aspekta koristi za crnogorsku ekonomiju. Rezydentima je dodijeljeno svega 24 miliona eura više u odnosu na stanje kredita na kraju decembra prošle godine. Rast kredita stanovništvu je simboličan i iznosi jedva 1,4 miliona eura”, objasnio je Drecun.

On je rekao da depoziti pokazuju opasan trend po stabilnost sistema. Pad učešća oročenih depozita u ukupnim depozitima je, kako smatra, drastičan.

Prema podacima CBCG, kaže Drecun, oročeni depoziti (za koje se zna rok oročenja i kamata) su 2013. godine činili 70,99 odsto u ukupnim depozitima, u januaru prošle godine 39,46 odsto, a u aprilu ove godine 36,04 odsto.

Depoziti po viđenju (bez roka oročenja) u januaru 2013. godine bili su 28,79 odsto, u januaru prošle godine 60,54 odsto, a na kraju aprila ove godine 63,96 odsto.

“Likvidnost banaka je potencijalno ugrožena. Novčana sredstva banaka se kreću uglavnom u procentu od oko 90 odsto iznosa depozita po viđenju. To znači da su oročeni depoziti potpuno nepokriveni likvidnim sredstvima. Depoziti su danas manji za oko 40 miliona u odnosu na

kraj 2019. godine. CBCG opet svjesno lakira stvarnost time što rast upoređuje sa najgorim mjesecima i godinama, a ne sa najboljim”, kazao je Drecun, dodajući da su uzrok promjene ročnosti depozita i niske kamate na štednju.

Prosječna ponderisana efektivna kamatna stopa na štednju, prema podacima CBCG, na kraju marta ove godine je bila 0,41 odsto i na istom nivou je kao i u martu prethodne godine.

Iz CBCG, kojom rukovodi guverner Radoje Žugić, kažu da je minimalan pad ukupnog kapitala banaka najvećim dijelom posljedica računovodstvenog tretmana spajanja dvije banke (Podgoričke i CKB banke) u 2020. godini i nije uticao na agregatni koeficijent solventnosti koji je znatno iznad zakonom propisanog minimuma od 10 odsto.

Likvidnost banke podrazumijeva njenu sposobnost da u svakom momentu može izvršiti svoje dospjele obaveze. Nesolventnost nastaje kada visina njenih obaveza prevazilazi njena sredstva, odnosno kada ostvareni gubici premašuju njen dionički kapital.

“Taj koeficijent na kraju marta ove godine je bio 19,30 odsto. Njegov rast na godišnjoj osnovi iznosi 1,9 procentnih poena”, objasnili su iz CBCG.

U analizi je konstatovano da su klijenti suočeni sa padom prihoda, smanjenom likvidnošću i težim servisiranjem obaveza, što dalje vodi strožim uslovima banaka prilikom odobravanja kredita, dok je kao rizik istaknut rast neizvjesnosti u vezi mogućnosti budućih servisiranja kreditnih obaveza.

U Erste i NLB banci za “Vijesti” su kazali da očekuju dalji rast kredita kod kojih se kasni sa otplatom rata, dok u Crnogorskoj komercijalnoj banci (CKB) na ovo pitanje nijesu odgovorili.

“Očekujemo nastavak blagog rasta NPL plasmana, koji su prošle godine porasli sa 3,2 odsto na skoro 4,5 odsto, što je i dalje znatno ispod tržišnog prosjeka”, rekli su u Erste banci. Iz NLB-a su istakli da značajan pad ekonomske aktivnosti neminovno dovodi do povećanja procenta nenaplativih kredita.

“Prošlogodišnji izostanak turističke sezone smo osjetili najviše u segmentu prihoda od neto provizija i kroz veći trošak rizika, zbog pravovremenog prepoznavanja očekivanih kreditnih gubitaka. Udio NPL u ukupnim kreditima banke na kraju marta je bio 7,2 odsto”, kazali su u NLB -u.

Prema procedurama CBCG banke imaju obavezu da za svaki odobreni kredit izdvoji obaveznu rezervu koja služi za pokriće u slučaju da se kredit ne vrati.

Ukupno izdvojena obavezna rezerva banaka kod CBCG na kraju marta 2021. godine bila je 182,2 miliona eura i bilježi rast od 1,2 miliona eura ili 0,7 odsto na mjesečnom nivou, dok u odnosu na mart 2020. godine bilježi pad od 74,2 miliona eura

Drecun objašnjava da je obavezna rezerva smanjena na oko 70 odsto nivoa iz 2019. godine.

“CBCG je saopštila da je svjesno smanjila obaveznu rezervu kako bi pomogla privredi sa oko 70 miliona eura. No, onda se ne može govoriti o realnom rastu kredita, jer to znači da je taj rast finansiran obaveznom rezervom u značajnom dijelu” objasnio je Drecun.

Niže, ali ne i povoljne kamate

Podatak CBCG je da su se blago smanjili krediti sa kojima se kasni u otplati više od 90 dana i to sa 2,66 na 2,44 odsto što ukazuju, kako su objasnili, da su privremene mjere koje su uveli i koje se odnose na usklađivanje planova otplate sa očekivanim novčanim tokovima korisnika kredite bile adekvatne.

“Kada su u pitanju buduće projekcije kretanja NPL-a, bez obzira na njihov ograničen rast u odnosu na pretkrizni period, očekivati je da će ukidanje privremenih mjera dovesti do rasta ovih kredita, u prvom redu kod korisnika čije je poslovanje kao posljedica krize postalo neodrživo. Kako će se u narednom periodu kretati NPL zavisi od niza faktora, uključujući dužinu trajanja pandemije. Od toga zavisi cjelokupni makroekonomski

ambijent u zemlji. Tu se prije svih, misli na efekte ovogodišnje turističke sezone koja će u najvećoj mjeri uticati na makroekonomske pokazatelje i kretanja u narednom periodu”, rekli su u CBCG za “Vijesti”.

Statistika Centralne banke pokazuje da je u prethodnih godinu dana došlo do daljeg pada prosječne ponderisane efektivne kamatne stope na odobrene kredite, koja je na kraju marta ove godine bila 5,81 odsto, dok je godinu prije bila 5,93 odsto. Pritom, kamata na kredite odobrene građanima na kraju marta ove godine je bila 7,31 odsto, a privredi 4,35 odsto.

Drecun ističe da su kamatne stope nerealno visoke i da su one posljedica bolesti crnogorske ekonomije i visokog spoljno-trgovinskog deficita.

“CBCG bi mogla da određenim mjerama koje bi se odnosile na adekvatnost kapitala utiče na sniženje kamata, jer je poznato da su visoke i zbog stroge regulative koje nameće bankama”, objasnio je Drecun.

Logično je, kaže on, ako privreda bude otežano vraćala kredite zbog lošeg poslovanja da se to može preliti i na vraćanje kredita građana koji rade u tim kompanijama.

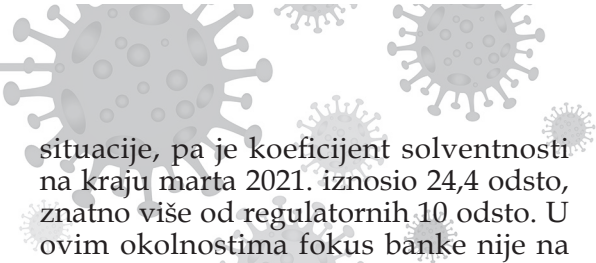
Jedna od mjera CBCG za očuvanje bankarskog sistema u korona krizi je privremena zabrana isplata dividende akcionarima banke, osim u obliku akcija. To je urađeno da bi se povećati nivo kapitalizovanosti banaka. Banke su prošle godine ostvarile dobit od 22,7 miliona eura, što je znatno manje 2019. godine kada su bile u plusu 48,6 miliona eura.

Privremena zabrana isplate dividende vlasnicima banaka doprinijela je da, kažu u CBCG, poraste koeficijent solventnosti banaka na godišnjem nivou sa 17,40 na 19,30 odsto.

Iz Erste banke su kazali da je najuočljivija posljedica krize na poslovanje banaka iskazana kroz pad određenih prihoda, kao i dobiti od gotovo 60 odsto u 2020 godini.

“Najveći je uticaj rasta troškova rezervacija za potencijalne gubitke po kreditima zbog pandemije, a koji će ostati visoki i ove godine. Mi smo ojačali finansijsku poziciju u susret potencijalnom usložnjavanju

situacije, pa je koeficijent solventnosti na kraju marta 2021. iznosio 24,4 odsto, znatno više od regulatornih 10 odsto. U ovim okolnostima fokus banke nije na traženju prilika za ostvarenje dodatnog poslovnog rezultata, već na podršku klijentima pogođenih krizom, uz očuvanje stabilnosti i zdravlja banke", kazali su u Erste banci.

Račun u mobilnom telefonu

Iz ove banke su naveli da su od početka pandemije aktivno radili na smanjenje negativnih uticaja krize na klijente, sproveli nekoliko moratorijuma, ukinuli određene naknade i tarife i obezbijedili povoljne kredite u saradnji sa međunarodnim finansijskim institucijama.

"Nastavljen je snažan rast broja korisnika elektronskog bankarstva, koji je iznosio 21,5 odsto u prošloj godini, kao i rast broja korisnika mobilnog bankarstva za skoro 33 odsto. Broj naloga bio je čak 86 odsto veći, dok je aktivnih kartica bilo oko devet odsto više", rekli su u Erste banci.

Iz CKB banke su kazali da je zbog smanjenja sveukupne ekonomske aktivnosti na tržištu, došlo do pada prihoda, kao i da je pandemija uslovila nove potencijalne kreditne rizike koji su u direktnoj vezi sa onim granama privrede koje su najviše pogođene krizom

"Zato smo izdvojili značajne troškove rezervisanja za potencijalne kreditne gubitke", istakli su u CKB-u.

Iz banke su kazali da su primijenili sve zvanično donesene mehanizme za pomoć privredi i građanima (moratorijum i restrukturiranje), kao i da su imali "program zaštite klijenata".

Taj program, kako su objasnili, podrazumijeva da analiziraju svaki slučaj pojedinačno i nude rješenje koje najbolje odgovara mogućnostima klijenta. Iz banke su kazali da su zahvaljujući, između ostalog, tom programu izbjegli značajnije povećanje rasta nenaplativih kredita. CKB bilježe i rast od 25 odsto digitalno aktivnih klijenata u odnosu na raniji period.

NLB: Vidjećemo poslije turističke sezone

Iz NLB banke su kazali da su zadovoljni rezultatima u odnosu na „krizne“, dok su u odnosu na redovne ciljeve, znatno ispod planova.

"Prave efekte krize na klijente i naše poslovanje, očekujemo nakon izlaska većeg dijela kompanija iz moratorijuma i reprograma, te poslije efekata predstojeće turističke sezone", rekli su u ovoj banci.

Prema podacima NLB, građane i privredu podržali su prošle godine sa 165 miliona za moratorijum na otplatu kredita, dok je vrijednost kredita koji je privreda restrukturirala (definisane povoljnijih uslova otplate) gotovo 20 miliona.

Iz banke kažu da nijesu usporili odobravanje kredite koji bilježe na kraju marta u odnosu na kraj 2020. rast od 2,7 odsto.

"Uprkos negativnim efektima pandemije 2021. godini nastavili smo u ovoj godini stabilno poslovanje uz neto dobit. Aktuelne okolnosti najviše su uticale na neto nekamatne prihode, koji bilježe pad u odnosu na uporedni period prethodne godine", rekli su u NLB-u.

Banka od izbijanja pandemije nastoji da stimuliše stanovništvo da koriste digitalne bankarske servise i u više navrata su, kažu, imali njihovo besplatno korišćenje, dok kod privrede su se fokusirali na obezbjeđenje novca za likvidnost i restrukturiranje kredita.

Privreda vapi za svježim novcem

Predstavnici privrede i sindikalnih organizacija za "Vijesti" kažu da su kamatne stope visoke i da bi trebalo da budu znatno niže da bi se brže sanirale posledice ekonomske krize.

U Uniji poslodavaca (UPCG) su kazali da kreditnu politiku banaka treba posmatrati u kontekstu u kome se trenutno nalazi privreda koja je duboko pogođena aktuelnom ekonomskom krizom.

"U tim uslovima privreda se našla u situaciji da "vapi" za svježim novcem

za održavanja tekuće likvidnosti, nastavka započetih investicija. Logično bi bilo da banke podrže privredu tako što će olakšati uslove za odobravanje novih kredita kroz smanjenje kamatnih stopa kako bi se ekonomiji ponovo dao zamajac rasta. Ali, pošto je i cilj banaka profit treba razumjeti da ne žele da se izlažu većem riziku od postojećeg. Kreditna politika je ostala na nivou iz 2019. godine, odnosno, nije došlo do značajnijeg pada kamatnih stopa. Naprotiv, banke su još obazrivije prilikom dodjele kredita privredi, iako imaju dovoljno svežeg novca na raspolaganju”, ocijenili su u UPCCG.

Iz ove organizacije kažu da su crnogorskoj ekonomiji potrebne niže kamatne stopa, ali pitanje je koliko je to realno u ovim uslovima.

U Privrednoj komori smatraju da su kamatne stope na kredite relativno visoke, da su i dalje ograničenje za dinamičniji oporavak privrede, te da bi trebale biti niže kako bi privreda što brže i lakše ušla u fazu oporavka.

“Tekuća politika kamatnih stopa pokazuje značajnu razliku u visini prosječne kamatne stope od skoro tri odsto na kredite građanima u odnosu na privredu. To se može objasniti povećanim rizikom kreditiranja stanovništva uzimajući u obzir povećani broj nezaposlenih, zatvaranje manjih biznisa, teškoće u isplati zarada, a sve kao posljedica pandemije. Privreda je relativno dobro sanirana u pogledu kreditnih obaveza sa do sada donijetim mjerama odlaganja otplata kredita. Dalji pad aktivnih kamatnih stopa je neophodan kako bi omogućio snažniji razvoj realnog sektora i stabilnije uslove oporavka i razvoja ekonomije” rekli su u PKCG.

Unija sindikata: Građani su drugog reda

Iz Unije sindikata su istakli da ne čudi podatak da je kamatna stopa za privredu osjetno niža u odnosu na građane, jer su građani već godinama sporedni.

“Privredi se pružaju brojne mogućnosti, kako kod banaka, tako i kod Investiciono razvojnih fondova. Građani u posljednjih

desetak godina teže dolaze do povoljnih kredita nego ranije. Sada je često slučaj da efektivna kamatna stopa za stambeni kredit prelazi osam odsto, dok se za kamatnu stopu od 6,99 odsto može reći da je jedna od povoljnijih. Ne tako davno, nisu bili rijetki slučajevi kada su građani podizali stambene kredite po mnogo povoljnijim uslovima, te nominalnim i efektivnim kamatnim stopama čak i ispod tri odsto. Vjerujemo da je krajnje vrijeme da se politika kamatnih stopa vrati na period od prije 10 ili 20 godina, kada su se banke nadmetale za svakog klijenta i pružale brojne povoljnosti i relativno jako niske kamatne stope” kazali su u ovoj sindikalnoj organizaciji, dodajući da su banke i prošlogodišnji moratorijum iskoristile da dodatno uvećaju zaduženje klijentima.

KRETANJE OROČENIH I DEPOZITA PO VIDENJU U UKUPNIM DEPOZITIMA

Godina	Mjesec	Depoziti po videnju	Oročeni depoziti
2013.	Januar	28,97%	70,99%
	Februar	29,11%	70,86%
	Mart	29,52%	70,44%
	April	29,77%	70,20%
	Maj	29,65%	70,32%
	Jun	29,54%	70,43%
	Jul	30,52%	69,04%
	Avgust	32,02%	67,95%
	Septembar	31,50%	68,48%
	Oktobar	31,28%	68,70%
	Novembar	31,39%	68,59%
	Decembar	31,91%	68,07%
2020.	Januar	60,54%	39,46%
	Februar	60,59%	39,41%
	Mart	59,73%	40,24%
	April	60,63%	39,34%
	Maj	60,11%	39,86%
	Jun	60,61%	39,36%
	Jul	60,97%	39,00%
	Avgust	60,77%	39,20%
	Septembar	61,47%	38,51%
	Oktobar	61,88%	38,09%
	Novembar	62,07%	37,90%
	Decembar	62,82%	37,18%
2021.	Januar	62,40%	37,60%
	Februar	62,82%	37,18%
	Mart	63,34%	36,66%
	April	63,96%	36,04%

Izvor podataka: Centralna banka

Marija MIRJAČIĆ

HRANA ZBOG PANDEMIJE ZA GODINU VRTOGLAVO POSKUPILA, VLADA SPREMA MJERE: MARŽE MORAJU DA UKOČE

Cijene bijelog hljeba će biti ograničene, a socijalno ugroženi će dobiti i besplatno dio namirnica i posebne vaučere za kupovinu, potvrđeno je Vijestima u Ministarstvu ekonomskog razvoja. međunarodni monetarni fond procijenjuje da će, zbog posljedica pandemije, cijene hrane na globalnom nivou nastaviti da rastu

Vlada Crne Gore bi danas, na predlog Ministarstva ekonomskog razvoja (MER) trebalo da ograniči maksimalne maloprodajne cijene pšeničnog bijelog hljeba.

Maksimalna maloprodajna cijena pšeničnog bijelog hljeba, gramaže od 500 do 600 grama, prema tom predlogu, iznosiće pedeset centi. Za hljeb od 300 grama do 400 grama maksimalna cijena biće 40 centi.

Potvrđujući ovu informaciju, iz MER-a su za "Vijesti" rekli da se tako "stabilizuje maloprodajna cijena koja je u prethodnom periodu značajno fluktuirala, a sve u cilju osiguranja povjerenja potrošača u cijenu ove osnovne životne namirnice".

Iz MER-a kažu da je to jedna od prvih mjera koje bi trebalo da dovedu do regulacije snižavanja cijena osnovnih životnih namirnica. U vezi cijena ostalih životnih namirnica, najavljuju da će uskoro prezentovati zaključke sveobuhvatne analize i predložiti usvajanje preporuka o eventualnom ograničavanju trgovačkih marži, "naročito imajući u vidu da se na ove proizvode već obračunava sniženi PDV od sedam odsto, kao i činjenicu da se ovi proizvodi dominantno uvoze po preferencijalnim tarifama od nula odsto".

"Od trgovaca očekujemo da usvoje preporuke i na taj način pokažu društvenu odgovornost, a sve u cilju održavanja stabilne kupovne moći potrošača, kažu u

MER-u. Tržišna inspekcija će, kako su rekli, kontinuirano pratiti kako se poštuju ove preporuke, što bi Ministarstvu trebalo da omogući da u kontinuitetu prati i eventualno predvidii "drugačiji mehanizam kontrole cijena".

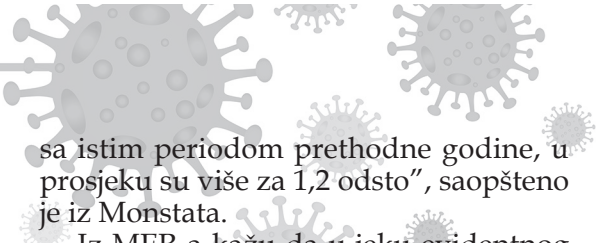
Vlada, kako je potvrđeno "Vijestima", planira i pomoć za socijalno najugroženije stanovnike koji će dobiti besplatno ulje za domaćinstvo, posebne vaučere i niz drugih pogodnosti.

Od juna do juna 2,4 odsto više

U crnogorskim maloprodajama porasle su u posljednjih godinu dana cijene hljeba, brašna, ulja, šećera, mesa, jaja, mlijeka i to je, kako procjenjuju analitičari, posljedica rasta svjetske potražnje, kao i smanjenja proizvodnje suncokreta, žitarica i soje, što je izazvala pandemija koronavirusa.

Prema posljednjim zvaničnim podacima Monstata potrošačke cijene u junu 2021. u odnosu na isti mjesec prethodne godine, u prosjeku su više za 2,4 odsto.

"Najveći uticaj na mjesečnu stopu inflacije imali su rast cijena usluga smještaja, goriva i maziva za motorna vozila, mesa, mlijeka, sira i jaja, usluga ishrane u ugostiteljstvu, šećera, džema, meda, čokolade i slatkiša, farmaceutskih proizvoda, hljeba i žitarica. Potrošačke cijene u periodu od januara do juna 2021. godine, u poređenju

sa istim periodom prethodne godine, u prosjeku su više za 1,2 odsto", saopšteno je iz Monstata.

Iz MER-a kažu da u jeku evidentnog porasta cijena prehrambenih proizvoda na globalnom nivou kontinuirano prate stanje na crnogorskom tržištu, te da je utvrđeno da pojedine kategorije namirnica bilježe dvocifren, pa čak i trocifren procentualni rast u odnosu na prošlu godinu.

Na rast cijena, kako kažu iz ovog resora, uticali su mnogobrojni faktori koji su uzrokovani, prije svega, pandemijom koronavirusa, zbog čega je došlo do poskupljenja transporta i neophodnih repromaterijala.

"Ministarstvo preko tržišne inspekcije prikuplja podatke i analizira marže u trgovini kako bi imali sveobuhvatan uvid u sve faktore koji utiču na formiranje cijene osnovnih životnih namirnica i u skladu sa tim efikasno djelovali na stabilizaciju. Potrebno je istaći da je Crna Gora do sada vodila neadekvatnu razvojnu politiku zbog čega se pretjerano naslanjamo na uvoz, čak i onih proizvoda koje domaće kompanije mogu da proizvode. U tom pogledu, zaključak ministarstva je da naslijeđene probleme našeg hroničnog trgovinskog deficita moramo rješavati kroz adekvatne razvojne politike čiji će cilj biti jačanje domaće proizvodnje i izvoznih kapaciteta domaćih proizvođača, uz poštovanje pravila slobodnog tržišta", istakli su u MER-u.

Uprkos tome što su mehanizmi kojima mogu da djeluju na anomalije na tržištu limitirani, iz ovog ministarstva su kazali da, zajedno u saradnji sa drugim resorima spremaju više programskih rješenja kojima će reagovati na nagli skok cijena osnovnih životnih namirnica, kako bi preduprijedili teže ekonomske i društvene posljedice.

Iz grupacije proizvođača pekarskih proizvoda su prošle sedmice poručili da zbog značajnog rasta cijena troškova proizvodnje, povećanje cijena hljeba je neminovnost koja zahtijeva temeljno preispitivanje poslovnih politika proizvođača, te razumijevanje i podršku trgovaca.

"Prosječna cijena osnovne vrste hljeba od 37 centi sa PDV-om, po kojoj ga pekare

prodaju trgovcima, datira iz aprila 2019. godine, a u međuvremenu je došlo do značajnog rasta cijena energenata, brašna i ostalih repromaterijala. U maloprodajnim objektima cijena ovog hljeba iznosi 50 centi. Činjenica je da se povrat neprodatog hljeba vrši svaki dan, te ga pekare moraju prodavati po znatno nižim cijenama ili uništavati", saopšteno je iz ove grupacije, dodajući da su lani imali gubitak prihoda od 11 miliona što je posljedica nedostatka turističke tražnje zbog pandemije, porasta cijena sirovina i ostalih inputa koji utiču na proizvodnju.

MMF zabrinut zbog poskupljenja

MMF je u analizi koju je objavio krajem prošlog mjeseca, objasnio da rastuće svjetske cijene hrane za proizvođače izazivaju zabrinutost javnosti. Najnoviji podaci, kako kažu, pokazuju umjerenost globalne inflacije cijena potrošačke hrane što bi bilo dodatak na poskupljenja koje su potrošači u mnogim zemljama već preživjeli prošle godine.

"Zbog različitih faktora, vjerovatno je da će efekat najviše osjetiti potrošači na tržištima u i ekonomijama u razvoju koje se još bore sa efektima pandemije", istakli su u MMF-u.

Iz ove međunarodne organizacije su kazali da je rast inflacije potrošačkih cijena hrane prethodio pandemiji koronavirusa, a da su rane mjere zaključavanja i poremećaji lanca snabdijevanja izazvali novi skok.

"Na početku pandemije, poremećaji lanca snabdijevanja hranom, prelazak sa prehrambenih usluga (kao što je ručavanje) na maloprodajne namirnice i zalihe potrošača pogurali su indekse cijena potrošačke hrane u mnogim zemljama", ocijenio je MMF. Cijene su, prema ovoj organizaciji, bile na vrhunce u aprilu 2020. godine, a onda je taj trend ublažen "smanjujući inflaciju potrošačke hrane u mnogim zemljama".

"S druge strane, proizvođačke cijene su nedavno porasle. Ali, treba najmanje šest do 12 mjeseci prije nego se na potrošačke cijene odraze promjene u cijenama proizvođača", objasnili su u MMF-u, dodajući da su troškovi transporta porasli dva do

tri puta u posljednjih godinu dana što na kraju povećava inflaciju potrošačke hrane.

Prema podacima MMF-a globalne cijene proizvođača hrane od njihovog najnižeg nivoa u aprilu 2020. godine, porasle su za 47,2 procenta dostigavši u maju 2021. rekordni nivo iz 2014. godine. Tako su između maja prošle i istog mjeseca ove godine cijene soje porasle za više od 86 odsto, a kukuruza za 111 procenata.

Iz MMF-a su procijenili da će inflacija potrošačkih cijena hrane ponovo porasti u ostatku 2021. i na kraju iznositi 3,2, a naredne godine 1,75 odsto.

Iz konsultantske kuće Fideliti su naveli da je indeks cijena hrane Organizacije za hranu i poljoprivredu Ujedinjenih nacija pokazuje da je ona u maju 2021. godine skuplja za čak 39,7 odsto u odnosu na isti mjesec prošle godine. Ovaj indeks prati mjesečno kretanje međunarodnih cijena korpe prehrambenih proizvoda.

“Za 12 mjeseci je najviše poskupilo ulje i to čak 124 odsto, šećer 57 odsto, žitarice 37 odsto, mliječni proizvodi 28 odsto, dok je najmanje poskupilo meso svega 10 odsto”, naveli su iz Fidelitija.

Iz ove konsultantske kuće su ukazali da je Crna Gora, nažalost, država koja ekstremno zavisi od uvoza hrane i na toj poraznoj činjenici posebno treba zahvaliti neoliberalnom ekonomskom modelu koji je brižljivo podržavala i nesebično promovisala nekadašnja vlast.

“Za izmjenu tog modela biće potrebno najmanje 10 godina pune ekonomske stabilnosti”, ocijenili su u Fidelitiju.

Potrebne robne rezerve strateških proizvoda

Iz Privredne komore (PKCG) za “Vijesti” ukazuju da je na porast indeksa cijena hrane Organizacije za hranu i poljoprivredu Ujedinjenih nacija, najviše uticalo poskupljenje biljnih ulja, šećera i žitarica, odnosno berzanske robe.

“Ohrabruje podatak koji je objavila ova organizacija da su u junu svjetske cijene prehrambenih proizvoda pale prvi put poslije dvanaest mjeseci uzastopnog rasta, te da je ovaj indeks iznosio 33,9 odsto u

odnosu na jun 2020. godine”, kazali su u PKCG.

Rast cijena je posljedica, kažu u ovoj organizaciji, smanjene proizvodne aktivnosti u periodu pandemije, kao i naglog rasta tražnje kada je došlo do obnavljanja i jačanja privrednih aktivnosti. Pored toga, na rast cijena hrane značajan uticaj je imalo povećanje transportnih troškova i cijena energenata.

“Budući da je došlo da rasta cijena osnovnih životnih namirnica Vlada Crne Gore bi, u cilju zaštite potrošača, trebalo da sačini paket pomoći za socijalno ugroženo stanovništvo. Uz to, u ovim situacijama postoji mogućnost interventnih nabavki, koje se primjenjuju u uslovima ozbiljnih poremećaja na tržištu. PKCG je upravo zbog ovakvih okolnosti, u više navrata ukazivala na neophodnost robnih rezervi strateških proizvoda”, istakli su u PKCG.

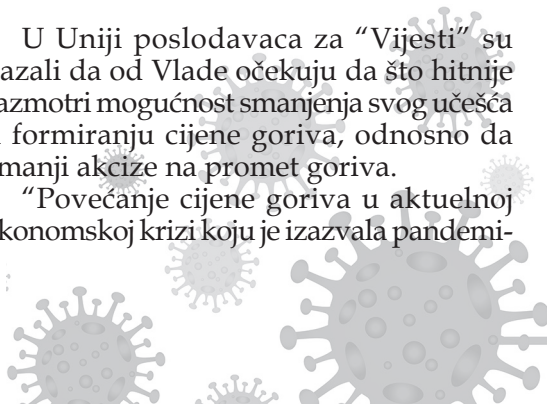
U komori smatraju da prevazilaženje cjenovnih izazova u dugom roku podrazumijeva nastavak započetog restrukturiranja privrede, odnosno ulaganje u razvoj sektora u kojima postoje komparativne prednosti (prvenstveno održiva poljoprivreda i proizvodnja hrane, energetika, turizam, ICT...), kao i rasta obima ekonomskih aktivnosti.

“Jedan od mogućih pravaca koji može da stabilizuje domaće cijene većeg broja životnih namirnica je povećanje proizvodnje domaće hrane. S tim u vezi, bitna je podrška povećanju konkurentnosti privrede i jačanje sposobnosti izvoza. Drugi pravac je nastavak privlačenja stranih investicija i ulaganja u infrastrukturu kako bi se snizili pojedini ključni troškovi proizvodnje, ali i podstakao dalji razvoj proizvodnih sektora”, zaključuju u PKCG.

UPCG: Hitno smanjiti akcize na gorivo

U Uniji poslodavaca za “Vijesti” su kazali da od Vlade očekuju da što hitnije razmotri mogućnost smanjenja svog učešća u formiranju cijene goriva, odnosno da smanji akcize na promet goriva.

“Povećanje cijene goriva u aktuelnoj ekonomskoj krizi koju je izazvala pandemi-

RAST CIJENA GORIVA OD POČETKA GODINE

	01.01	19.01	15.03	22.06	Danas
Eurosuper 95	1,14	1,19	1,30	1,33	1,38
Eurosuper 98	1.18	1.22	1,34	1,37	1,42
Eurodizel	1,03	1,06	1,14	1,19	1,21
Lož ulje	1,02	1,04	1,12	1,17	1,19

Cijene se prikazane eur/l

Izvor: Ministarstvo kapitalnih investicija

ja koronavirusa je potez koji vodi daljem rastu cijena brojnih drugih proizvoda i usluga (hrane, odjeće i obuće koja se uvozi, transportnih usluga...), a posebno onih za kojima postoji "nužna tražnja". Sve to doprinosi pogoršanju standarda građana i dodatno usporava proces oporavka privrede", rekli su u UPCG.

U Uniji su kazali da efekti povećanja cijene bilo kog energenta, a posebno goriva, proizvode rast ostalih cijena i to često u procentu koji je veći i od samog stepena povećanja cijene goriva.

"Sve to dovodi do povećanja cijena ostalih proizvoda i usluga što predstavlja ekonomsku nužnost na koju su privrednici prisiljeni, jer im u suprotnom, zbog negativnog uticaja ovog troška (cijene goriva), slijede još veći gubici u poslovanju i veća nelikvidnost. Dakle, u pitanju je posljedica koja je iznuđena", istakli su u UPCG.

Gorivo je od početka godine poskupljivalo deset puta. Posljednje poskupljenje je bilo početkom ove sedmice. Litar benzina eurosupper 98 sada košta 1,42 eura, eurosupera 95 staje 1,38 eura, eurodizela 1,21, a lož ulja 1,19 eura.

Socijalno ugroženima 70 tona ulja

Vlada Crne Gore odlučila je da 70.000 litara ulja, koje je nabavljeno istovremeno sa pšenicom iz uvoza, upiše kao državnu

imovinu i podijeli socijalno najugroženijim kategorijama stanovništva, kazali su iz MER-a.

"Pored programa socijalnog bona, koji je ranije najavilo Ministarstva finansija i socijalnog staranja, ovo je još jedna mjera socijalnog karaktera koju smo odlučili da primjereno implementiramo u cilju održavanja stabilnosti potrošačke moći", rekli su iz ovog resora, najavljujući mjere za "smirivanje" tržišta.

"Na taj način bismo obezbijedili da zaštitimo standard građana, a naročito najugroženijih socijalnih kategorija stanovništva, kroz stabilizaciju cijena osnovnih životnih namirnica i kroz druge mjere socijalnog karaktera, a da pritom ne djelujemo represivno na tržište", poručili su iz ministarstva.

Ministarstvo finansija će u okviru projekata socijalni bon podijeliti vaučere vrijednost od 30,50 i 100 eura i njima će moći da se trguje u marketu koji bude izabran na javnom pozivu.

Prijave za obezbjeđivanje vaučera za trgovinu prehrambenih proizvoda za zainteresovana preduzeća traju do 24. jula, nakon toga će Ministarstvo finansija u roku od tri dana od završetka javnog poziva na internet stranici objaviti listu kompanija koje su ispunile uslove i zaključiti ugovore sa preduzećima.

